

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН**

**КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ПОЛІТИЧНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ**

САВІЦЬКИЙ Дмитро Сергійович
(студент групи МВ-1)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ЯДЕРНА ПРОГРАМА ПІВНІЧНОЇ КОРЕЇ: ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ
СТАБІЛЬНІСТЬ У СХІДНІЙ АЗІЇ**

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності

291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»)

Допущено до захисту
протокол № _____
від _____
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин
і політичного менеджменту
д.е.н., доц.
Ірина ГРАБЧУК

(підпис)

Керівник роботи:
д.і.н., доц. Андрій ШЕВЧУК
(наукове звання, прізвище та
ініціали)

(підпис)

Рецензент
PhD Олена ВОЙТЮК
(прізвище та ініціали)

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ КНДР У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У СХІДНІЙ АЗІЇ.....	7
1.1. Геополітична характеристика КНДР.....	7
1.2. Теоретичні аспекти зовнішньої політики Північної Кореї.....	16
1.3. Становлення ядерної програми КНДР.....	26
Висновки до розділу 1.....	39
 РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ВИРІШЕННЯ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ КНДР ЧЕРЕЗ ЇЇ ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ У СХІДНІЙ АЗІЇ.....	 41
2.1. Ядерна програма КНДР як проблема стабільності Східної Азії.....	41
2.2. Санкції як інструмент впливу інших міжнародних акторів на розвиток ядерної програми Північної Кореї.....	51
Висновки до розділу 2.....	59
 РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ КНДР ЧЕРЕЗ ЇЇ ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ У СХІДНІЙ АЗІЇ.....	 61
Висновки до розділу 3.....	72
 ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми. Існування Північної Кореї як державного утворення, а також весь спектр так званого «корейського питання» протягом останніх десятиліть посідає одне з провідних місць у системі глобальної безпеки та зовнішньополітичних викликів сучасності. Проблематика КНДР, зокрема її ядерна програма, постійно перебуває в центрі уваги як світової дипломатії, так і експертного середовища з міжнародних відносин, викликаючи жваві дискусії щодо доцільних підходів до врегулювання ситуації на Корейському півострові. Режим у Пхеньяні, що володіє ядерною зброєю та однією з найчисельніших армій у світі, становить унікальне поєднання внутрішньої автократії та геополітичного виклику.

Світове співтовариство протягом тривалого часу докладало зусиль до того, аби стримати агресивну зовнішню політику КНДР, використовуючи широкий спектр дипломатичних та економічних санкцій. Під егідою Організації Об'єднаних Націй, а також окремих держав, було запроваджено надзвичайно суворий санкційний режим, який, за оцінками аналітиків, є одним із найжорсткіших у новітній історії міжнародних відносин. Водночас ефективність цих санкцій щодо реального впливу на північнокорейську політичну еліту викликає сумніви, адже ядерна програма продовжує динамічно розвиватися.

Проблематика порушення КНДР норм міжнародного права, зокрема в контексті Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), набула особливої актуальності після офіційного виходу Північної Кореї з цього договору у 2003 році. Відтоді ситуація на Корейському півострові загострилася, перетворившись на осередок багаторівневого кризового процесу. Баланс між ядерною загрозою, безпековими потребами країн регіону, а також стратегічною стабільністю у Східній Азії залишається нестабільним. Північна Корея, незважаючи на численні міжнародні застереження, активно розвиває ядерну і балістичну компоненти свого оборонного потенціалу, що є прямим викликом для системи глобального управління.

Умовна стратегія «терпіння» з боку США, яка передбачає утримання від активних дій із водночас нарощуванням стримувальних заходів, наразі демонструє свою обмежену ефективність. Військове вирішення проблеми Північної Кореї вважається малоімовірним з огляду на величезні ризики для регіональної безпеки та потенційні гуманітарні наслідки. При цьому перспектива відновлення шестисторонніх переговорів, зупинених ще у 2007 році, залишається гіпотетичною і значною мірою залежить від зміни позиції Пхеньяна, що наразі виглядає малореалістично. Поточна ситуація засвідчує, що ядерна програма КНДР має щонайменше два рівні впливу – безпековий та стратегічний. У площині безпеки – порушення норми нерозповсюдження стало прецедентом, який послабив не лише правові, але й моральні засади міжнародного режиму стримування. Стратегічно ж участь у врегулюванні ситуації глобальних акторів (США, Китай) створює умови для геополітичної конфронтації, що виходить за межі регіонального контексту.

У зв'язку з цим, актуальність теми дипломного дослідження обумовлена ключовим значенням ядерної програми КНДР для сучасної системи міжнародної безпеки, а також необхідністю комплексного аналізу її впливу на регіональну стабільність у Східній Азії. Проблема розповсюдження зброї масового ураження в контексті КНДР не є ізольованою: вона щільно переплітається з історичними, політичними та ідеологічними особливостями формування північнокорейської державності, а також із трансформацією зовнішньополітичних стратегій провідних світових держав.

Ступінь наукової розробленості проблеми відображена у працях таких дослідників, як Г. Д. Толорая, В. Альтов, А. Арбатов, В. Дворкін, Джоел С. Віт, А. В. Воронцова, Е. П. Бажанов, Е. Бальбах, А. В. Торкунов. У їхніх наукових розвідках акцентовано увагу на аналізі стратегічних намірів уряду КНДР та трансформації його зовнішньополітичної лінії. Питання корейської безпеки досліджували також Г. Кіссінджер, С. Анісімов, Чон Холь Нам. У контексті зовнішньої політики США щодо ядерної програми КНДР вагомий внесок зробили Кім Чжан Хо, А. Леннон, Стівен Хаггард, які вказують на стратегічне значення КНДР для політики Вашингтона в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Метою роботи є вивчення ключових векторів зовнішньої політики КНДР у системі міжнародних відносин з метою розуміння перспектив розвитку її ракетно-ядерної програми.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання наступних **завдань**:

- 1) надати геополітичну характеристику КНДР;
- 2) проаналізувати зовнішню політику Північної Кореї в контексті глобальної безпеки;
- 3) дослідити етапи становлення ядерної програми КНДР;
- 4) розглянути ядерну програму КНДР як фактор дестабілізації регіональної безпеки;
- 5) проаналізувати вплив міжнародних санкцій як інструмента стримування розвитку ядерної програми КНДР;
- 6) здійснити ситуаційний аналіз сучасних тенденцій і викликів, пов'язаних із ядерною політикою КНДР.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітичний курс Кореїської Народно-Демократичної Республіки в контексті сучасних міжнародних відносин.

Предметом дослідження виступає ядерна програма КНДР як загроза міжнародній безпеці в умовах еволюції режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

У процесі написання дипломної роботи використано сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових **методів**, зокрема історико-генетичний, порівняльний, системний і геополітичний підходи, які дозволили простежити еволюцію ядерної програми КНДР та її вплив на регіональну стабільність у Східній Азії. Також застосовано контент-аналіз міжнародних документів, аналітичних звітів і заяв політичних акторів з метою емпіричного обґрунтування дослідження.

Джерельну базу дослідження становлять нормативно-правові документи, зокрема «Соціалістична Конституція Кореїської Народно-Демократичної Республіки», резолюції Ради Безпеки ООН, офіційні документи МАГАТЕ, а

також міждержавні угоди, що безпосередньо стосуються ядерної проблематики. Теоретичні аспекти ґрунтуються на праці провідних дослідників і політологів, які спеціалізуються на вивченні політики КНДР у глобальному контексті.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі зовнішньої політики КНДР крізь призму її ядерного вектору, а також у виявленні зв'язків між політикою стримування, санкційним тиском і безпековими наслідками для регіону Східної Азії.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, а також додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ КНДР У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У СХІДНІЙ АЗІЇ

1.1. Геополітична характеристика КНДР

У сфері міжнародних відносин геополітика розглядається як метод дослідження зовнішньої політики, що дозволяє краще зрозуміти, пояснити та прогнозувати міжнародну політичну поведінку держав. Як самостійна наукова дисципліна, геополітика виникла у середині XIX століття, а сам термін увів шведський політолог Рудольф Келлен. У сучасному розумінні геополітика досліджує взаємозв'язок між географічними факторами (як фізичними, так і соціальними) і політичною поведінкою держав у міжнародній системі. Геополітичний підхід, зокрема, акцентує увагу на політичній владі, яка є невід'ємно пов'язаною з географічним простором. Один із засновників класичної геополітики, американський військово-морський історик А. Т. Мехен, запропонував аналітичну модель геополітичного потенціалу держави, яка ґрунтується на шести основних параметрах: географічне положення, фізична конфігурація території, розміри країни, чисельність населення, національний характер і політична система.

Корейський півострів, який розташований у східній частині Азійського континенту, є геостратегічно важливою територією, що з 1945 року поділена на дві суверенні держави — Північну Корею (офіційна назва — Корейська Народно-Демократична Республіка, КНДР) та Південну Корею (офіційна назва — Республіка Корея). Населення КНДР станом на останні оцінки становить понад 25 мільйонів осіб, серед яких переважає корейська етнічна група. Державною мовою є корейська, а домінуючим світоглядом — атеїзм з елементами традиційної духовності. Середня тривалість життя в КНДР становить близько 66 років у чоловіків і 72 роки у жінок. Національною грошовою одиницею виступає північнокорейський вон [4, с. 256].

Корейський півострів простягається приблизно на 1000 кілометрів у південному напрямку від континентальної частини Північно-Східної Азії. Його західне узбережжя омивається Жовтим морем, східне — Японським морем (у Північній Кореї офіційно іменується Східним морем). Сусідніми територіями є Китай (Шаньдунський півострів — за 190 км на захід), рф (коротка сухопутна межа на північному сході) та Японія (острови Хонсю і Кюсю — за 200 км на південний схід через Цусімську протоку). Загальна довжина берегової лінії півострова становить близько 2495 км, уздовж якого розташовано понад 3500 островів, переважно поблизу південного та західного узбережжя [9, с. 120-126].

Сухопутна північна межа КНДР визначається переважно двома річками — Ялуцзян (Амнок) і Туманган (Тумень), витoki яких розташовані поблизу гори Пектусан (Пекту), що є найвищою точкою Корейського півострова (2744 м). Загальна протяжність сухопутного кордону Північної Кореї — 1673 км, з яких 1416 км проходить уздовж китайських провінцій Цзілінь і Ляонін, а решта 19 км — межує з рф. Деякі ділянки кордону з Китаєм, зокрема в районі Пекту, досі не мають чіткого юридичного оформлення [27].

Важливим чинником формування геополітичного становища КНДР є наслідки Другої світової війни. Після капітуляції Японії в 1945 році Корейський півострів було розділено по 38-й паралелі на зони радянської та американської окупації. Цей поділ пізніше став основою для утворення двох незалежних держав. У 1953 році, після завершення Корейської війни, кордон між Північною і Південною Кореєю закріплено у вигляді демаркаційної лінії, що проходить через середину демілітаризованої зони — одного з найбільш мілітаризованих кордонів у світі.

У контексті морського простору КНДР висуває претензії на територіальні води в межах 12 морських миль від свого узбережжя, а також на виключну економічну зону радіусом 200 морських миль. Додатково уряд КНДР встановив власну морську військову межу, яка сягає 50 морських миль у Японське море та 200 морських миль у Жовтому морі. Ці зони розглядаються як заборонені для входу іноземним судам та літальним апаратам без попереднього дозволу з боку КНДР [24].

Загальна площа Корейського півострова з урахуванням островів становить 220 847 км², з яких приблизно 120 410 км² (тобто понад 55 %) припадає на територію Північної Кореї [31]. Геоморфологічна будова КНДР має переважно гірський характер: близько 80 % її території займають гори та підвищення. Саме на півночі півострова зосереджені найвищі гірські масиви, що перевищують 2000 м. Водночас більшість населення країни мешкає на низинних та рівнинних територіях, що сприяє аграрному використанню окремих частин країни, попри її загалом складний рельєф. Таким чином, геополітичне положення КНДР визначається стратегічною близькістю до ключових регіональних акторів (Китаю, Японії, США), складною морською конфігурацією, високою часткою гірських масивів і наявністю демілітаризованої зони як джерела постійної напруги. Усі ці чинники безпосередньо впливають на формування зовнішньополітичної стратегії КНДР у системі регіональної безпеки в Східній Азії.

Географічне положення Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) обумовлює її геополітичну специфіку як у Східноазійському регіоні, так і в ширшому контексті міжнародної політики. Значна частина території країни має вулканічне походження, зокрема регіон навколо гори Пектусан, розташований поблизу кордону з Китайською Народною Республікою, характеризується наявністю базальтових лавових формацій та висотами в межах 1400–2000 метрів над рівнем моря. Гірські хребти, що переважають на півночі та сході країни, утворюють природні вододіли для більшості річок, які протікають переважно у західному напрямку та впадають у Жовте море. Найбільшою за довжиною річкою є Ялуцзян (Амноккан), судноплавною на 678 км із загальної довжини у 790 км. Річка Туманган, яка впадає у Японське море, посідає друге місце за довжиною (521 км), однак придатна для судноплавства лише на 85 км у зв'язку зі складним гірським рельєфом. Третьою за довжиною є річка Тедонган, що перетинає столицю Пхеньян і судноплавна на 245 км з 397 км загальної довжини.

Озерна система КНДР загалом нечисленна та включає невеликі водойми, що зумовлено відсутністю сучасної льодовикової активності та стабільністю

земної кори. На відміну від таких сейсмічно активних країн, як Японія чи північний Китай, Північна Корея зазнає незначної кількості сильних землетрусів. Територія країни відзначається наявністю термальних джерел, число яких, згідно з деякими північнокорейськими джерелами, сягає 124. Їх наявність, поряд із рекреаційними ресурсами, формує передумови для розвитку курортної інфраструктури.

Клімат Північної Кореї є різко континентальним. Зимовий період характеризується низькими температурами та коротким вегетаційним сезоном, що значно обмежує аграрний потенціал країни — у більшості регіонів можливий лише один урожай на рік. Кліматичні умови, складний рельєф і якість ґрунтів загалом несприятливі для землеробства. Сільськогосподарське освоєння можливе лише на 18% території (приблизно 2,2 млн га). Переважна частина країни — це гориста місцевість, де на висотах понад 400 м відсутність опадів і низька родючість ґрунтів роблять землю непридатною для ведення сільського господарства, за винятком пасовищного використання. Зими тривалі та суворі, із характерною холодною і ясною погодою, яка змінюється сніговими буревіями під впливом північних і північно-західних вітрів із Сибіру. У Пхеньяні середньодобові температури у січні становлять приблизно -3°C вдень і -13°C уночі. Літо коротке, спекотне, вологе й супроводжується сильними опадами, що спричиняються південними мусонами з Тихого океану [31]. Тайфуни, як правило, вражають Корейський півострів щонайменше один раз на рік у літній період. Весна та осінь мають перехідний характер і супроводжуються помірними температурами та змінними вітрами, створюючи найсприятливіші погодні умови.

Адміністративно-територіальний поділ КНДР охоплює дев'ять провінцій (Пхєнан-Пукто, Пхєнан-Намдо, Канвондо, Хванхе-Намдо, Хванхе-Пукто, Чагандо, Янгандо, Хамген-Намдо, Хамген-Пукто) та два міста центрального підпорядкування — Пхеньян і Кесон [41]. Система адміністративного устрою включає три рівні: провінції й міста центрального підпорядкування, міста та районні одиниці, а також села. Країна має відносно високу густоту населення, зосередженого переважно в долинних районах і міських центрах.

Політична система КНДР характеризується глибокою централізацією влади. Конституція країни, ухвалена 1972 року, визначає її як суверенну соціалістичну державу з панівною ідеологією чучхе. Хоча формально гарантується захист прав і свобод громадян, фактично в державі діє жорстка система контролю за суспільним і приватним життям. Влада приділяє особливу увагу обмеженню свободи слова та контролює усі аспекти медіапростору. Радіо- і телевізійні приймачі заздалегідь налаштовані на офіційні державні канали, що використовуються як засоби пропаганди. Преса повністю підконтрольна державі та слугує рупором для висвітлення «досягнень» керівництва країни та Трудової партії Кореї. Інформація про голод, економічну кризу або невдачі уряду повністю замовчується, а доступ до іноземних засобів масової інформації для громадян країни фактично відсутній [27].

Чинним главою держави є Кім Чен Ин, що успадкував владу після свого батька, Кім Чен Іра, і діда — «вічного президента» Кім Ір Сена. Панівна ідеологія чучхе, створена Кім Ір Сенем, є унікальною інтерпретацією марксизму-ленінізму, адаптованою до умов національного суверенітету та централізованого тоталітарного управління. Чучхе інтегрує елементи історичного матеріалізму з концепцією самозабезпечення та національної винятковості. Ця ідеологія набула характеру політичної ізоляціоністської доктрини, що сформувала своєрідний «залізний занавіс» навколо країни, унеможливлюючи контакт з міжнародною спільнотою та створюючи повністю контрольоване суспільство. Таким чином, геополітичне становище КНДР, її рельєф, кліматичні особливості, політична система та ідеологічна структура формують унікальний тип закритої соціалістичної держави з виразно авторитарним управлінням. Географічна відособленість у поєднанні з політичною самоізоляцією значною мірою зумовлює специфіку її участі у міжнародних процесах, а також визначає вектор зовнішньополітичного курсу КНДР у регіоні Східної Азії.

Попри наявність у Конституції КНДР положень про демократичні засади державного устрою, у реальності країна функціонує як авторитарна держава з абсолютною концентрацією влади в руках Верховного лідера Кім Чен Ина,

онука засновника Північної Кореї Кім Ір Сена. Де-факто Кім Чен Ин здійснює повний контроль над усіма гілками влади та визначає внутрішню і зовнішню політику країни в обхід будь-яких демократичних процедур. Основною правлячою політичною силою є Трудова партія Кореї, яка перебуває при владі з моменту її заснування у 1945 році, формуючи стрижень північнокорейського політичного режиму [41]. Попри формальну наявність ще двох партій, вони не мають незалежного політичного впливу і юридично підпорядковуються домінуючій ролі Трудової партії, що свідчить про наявність жорстко централізованої однопартійної системи. У світовій політичній практиці КНДР залишається єдиною країною, яка офіційно дотримується соціалістичної правової системи з потужним акцентом на ідеології чучхе.

Одним з ключових викликів для сучасного північнокорейського режиму залишається проблема адаптації ідеологічних принципів чучхе до реалій національної економіки. Замість класичної соціальної ієрархії, що притаманна багатьом комуністичним державам, у КНДР встановлено розподіл суспільства на три головні соціальні групи: селянство, робітничий клас і самувон (інтелігенція, включно з технічними спеціалістами та професіоналами). Проте, попри риторику економічної самодостатності, реальні умови ускладнюють її досягнення. Природно-географічні умови для сільського господарства є несприятливими, національні запаси природної сировини вкрай обмежені, а командна економіка, зокрема її модель централізованого планування, призвела до формування замкнутої та неефективної економічної системи.

У рамках стратегії «самостійного розвитку» пріоритет було надано розвитку важкої промисловості, яка розглядалася як основа національної економічної безпеки. Її розвиток мав супроводжуватися пропорційним зростанням легкого промислового сектора та аграрного виробництва. Основними напрямками промислової діяльності КНДР стали текстильна промисловість, чорна та кольорова металургія, машинобудування, хімічна промисловість, енергетика, а також видобуток вугілля, залізної руди, графіту, міді, цинку та свинцю. Преференції для важкої промисловості виявлялися у вигляді спрямування державних інвестицій у стратегічні галузі, що призвело до

формування промислових центрів поблизу ключових родовищ корисних копалин і транспортно-комунікаційних вузлів.

Економіка Північної Кореї великою мірою залежить від видобутку мінеральних ресурсів, які використовуються як паливно-енергетична база, сировина для внутрішнього виробництва та як стаття експорту. Найважливішим ресурсом є антрацитовий кам'яне вугілля, запаси якого оцінюються в 1,8 мільярда тонн. Цей вид вугілля активно використовується як для внутрішнього споживання, так і для експорту, що робить його ключовим фактором енергетичної стабільності держави.

Завдяки значним запасам вугілля та гідроресурсів, у Північній Кореї сформовано порівняно розвинену електроенергетичну інфраструктуру. При цьому країна не має власних покладів нафти, через що змушена імпортувати нафтові ресурси. Основною складовою паливно-енергетичного комплексу КНДР залишається кам'яне вугілля, що становить близько 94% усіх енергетичних ресурсів держави.

Машинобудування посідає ключову позицію у промисловій структурі КНДР. Цей сектор орієнтований на виробництво вантажного транспорту, тракторів, аграрної техніки, а також широкого спектра військових машин і устаткування. Найбільш відомими підприємствами вважаються «Yongsŏng Machinery Works» та «Rakwŏn Machinery Works», які забезпечують як внутрішні потреби, так і експорт техніки. Проте, з огляду на відсутність доступу до новітніх технологій та обмеження контактів з іноземними партнерами, продукція машинобудівного комплексу не відповідає міжнародним стандартам якості [35].

Текстильна галузь, що входить до сектору легкої промисловості, базується переважно на використанні місцевої сировини: синтетичних та нафтохімічних волокон, бавовни та шовку. Основною її функцією є забезпечення внутрішнього ринку, водночас експортна привабливість продукції обмежена. Уся політика північнокорейського керівництва в галузі промисловості спрямована на створення самодостатньої індустриальної бази.

Споживчі товари виробляються переважно для задоволення внутрішніх потреб, а приватне споживання залишається на мінімальному рівні.

Сільське господарство КНДР розвивається в умовах дефіциту придатних земель та обмежених природних ресурсів. Основними агрокультурами є зернові, соя, тютюн і женьшень. Через низьку родючість ґрунтів і обмеженість механізації, продуктивність аграрного сектора залишається низькою, що періодично призводить до продовольчих криз. Внаслідок послідовного впровадження політики економічної самодостатності КНДР дедалі більше ізолюється від глобальних економічних процесів. Промислова структура країни формується в умовах практично повної відсутності зовнішньої конкуренції, що призводить до низької ефективності виробництва, обмеженого асортименту продукції, її низької якості та нездатності підприємств до гнучкого реагування на зміни ринкової кон'юнктури. Захисні механізми економіки, які передбачають жорсткий протекціонізм, паралізують ринкову динаміку та створюють замкнене економічне середовище, неспроможне інтегруватися у глобальну економічну систему. Ринок збуту для північнокорейських виробників вкрай обмежений, що виключає можливість досягнення ефекту масштабу у виробництві та стримує розвиток інновацій.

Низький рівень економічного та науково-технічного розвитку залишається одним із ключових стримувальних чинників на шляху повноцінної реалізації потенціалу Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР). Водночас, історична традиція тривалої боротьби Кореї за національну незалежність від зовнішнього впливу значною мірою зумовила становлення національної ідеології «чучхе» як основи державної доктрини, що набула винятково важливого значення для легітимації автономного курсу країни. У цьому контексті Збігнєв Бжезинський підкреслює, що Північна Корея проводить політику послідовного утвердження незалежності, орієнтуючись на протистояння зовнішньому тиску.

У випадку можливої реінтеграції Корейського півострова під патронажем США, не виключено виникнення нової конфігурації глобального протистояння — між «морською силою» (до якої належать США, Японія та гіпотетично

Об'єднана Корея) та «континентальним блоком», представлений Китаєм та Індією [19]. Цей гіпотетичний сценарій, хоч і умовний, підкреслює стратегічну важливість Північної Кореї як елемента геополітичного балансу в регіоні Східної Азії.

Протягом більшої частини своєї політичної історії КНДР дотримувалася жорсткої лінії у відносинах із Республікою Корея (Південною Кореєю), зберігаючи ворожість як домінуючу парадигму. В період Холодної війни Пхеньян орієнтувався на стратегічний альянс із СРСР і Китайською Народною Республікою. Значні ресурси вкладалися у розвиток Збройних сил, з метою створення потенціалу для насильницького об'єднання Кореї або ж ефективного відбиття збройної агресії з боку Сеула чи Вашингтона.

Геополітичне розташування КНДР набуває особливого значення у зовнішньополітичному курсі північнокорейського режиму, оскільки держави-сусіди, залучені до питань безпеки Корейського півострова, мають потужні стимули уникати збройного конфлікту з Пхеньяном. Усі регіональні актори усвідомлюють, що навіть обмежений конфлікт у зоні 38-ї паралелі може спровокувати масштабну дестабілізацію не лише для Північної та Південної Кореї, а й для всього Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Сучасна стратегія КНДР, спрямована на отримання гуманітарної та економічної допомоги, є ключем до розуміння поведінки країни в контексті ядерної проблематики. Спородичні спроби покращити міжкорейські відносини з метою розширення торгівлі та залучення зовнішніх інвестицій мали певний успіх. Проте паралельне нарощування потенціалу ядерної зброї та балістичних ракет підривало можливості для довготривалого політичного діалогу як з Сеулом, так і з Вашингтоном [9. с. 120-124].

Низка західних аналітиків звертає увагу на соціально-економічні дисфункції всередині КНДР, такі як системний голод, зростання кількості біженців через китайсько-корейський кордон та зростаюча обізнаність населення про зовнішній світ. Усі ці явища часто трактуються як передвісники краху північнокорейського режиму. Проте, попри десятирічні прогнози щодо неминучості такого сценарію, режим залишається політично стабільним.

Робітнича партія Кореї продовжує зберігати абсолютну монополію на владу, а Кім Чен Ір керував країною до своєї смерті у 2011 році, після чого владу успадкував його син, Кім Чен Ін. Новий лідер демонструє певні ознаки більшої відкритості до свого народу, зокрема інтерес до соціального добробуту громадян та публічне з'явлення у соціальному просторі [4, с. 526].

З огляду на це, Північна Корея, попри крайню економічну відсталість, здатна ефективно маніпулювати й навіть шантажувати зовнішньополітичних опонентів, включно з економічно розвиненими країнами. Таке «балансування на межі» дозволяє КНДР не лише уникати зовнішнього втручання, але й отримувати матеріальну допомогу в обмін на припинення провокацій або демонстрацію дипломатичної поступливості. Центральним фактором, що забезпечує дієвість такої політики, є стратегічне геополітичне положення країни [2, с.7-12].

Отже, КНДР оточена регіональними й глобальними акторами, які мають конкурентні інтереси й одночасно дотримуються принципу збереження регіональної стабільності. Жодна з держав — ані Китай, ані Японія, ані США — не зацікавлені у вибухоподібному руйнуванні існуючого північнокорейського режиму, адже це створить гуманітарну кризу, неконтрольований потік біженців, втрату ядерного контролю та потенційну військову конфронтацію. Незважаючи на це, глобальна спільнота й надалі сподівається, що північнокорейське керівництво усвідомить безперспективність свого курсу й визнає переваги поступової трансформації економіки та нормалізації міжнародних відносин. Попри деякі обережні експерименти з ринковими елементами у 2000-х роках, вони були швидко згортані під тиском внутрішньої еліти. Станом на сьогодні немає переконливих свідчень, які б засвідчували зміну політичного вектору КНДР або відкритість до реформ.

1.2. Теоретичні аспекти зовнішньої політики Північної Кореї

Зовнішньополітична орієнтація Кореїської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) формується під впливом комплексу історичних передумов, ідеологічних доктрин, націоналістичних імпульсів і прагматичних міркувань, що спільно визначають стратегічні та тактичні вектори поведінки держави на міжнародній арені. Територіальний поділ Кореїського півострова та тривале перебування Північної Кореї в умовах геополітичної ізоляції сформували в її політичному керівництві унікальне бачення регіонального порядку, яке закладене в основі внутрішньої та зовнішньої політики. Ідеологічним підґрунтям зовнішньополітичного курсу КНДР виступає Конституція держави, яка, починаючи з преамбули, закріплює засади революційного характеру режиму, прагнення до національного возз'єднання та захисту суверенітету.

Згідно зі статтею 2 Соціалістичної Конституції КНДР, держава визначається як «революційна держава», а стаття 9 декларує, що її зовнішня політика спрямована на досягнення возз'єднання Кореї, підтримання державного суверенітету, політичної незалежності та національної єдності. Визначальною парадигмою міжнародної поведінки виступає ідеологія «чучхе», яка постулює самостійність у прийнятті зовнішньополітичних рішень, неприпустимість зовнішнього втручання у внутрішні справи та рівноправне співробітництво з іншими державами. У статті 17 Конституції сформульовано принципи зовнішньої політики: незалежність, мир, дружба, політичне, економічне, культурне та дипломатичне співробітництво з іншими державами на засадах рівноправності, поваги суверенітету, невтручання у внутрішні справи і взаємної вигоди [2, с. 7-12].

Ключовим суб'єктом зовнішньої політики є Трудова партія Кореї, яка здійснює загальне керівництво всією системою зовнішніх зв'язків. Із 2011 року керівником партії є Кім Чен Ин, який зосередив у своїх руках повноваження щодо ухвалення стратегічних рішень у сфері зовнішньої політики. З його приходом на посаду відбулося певне пожвавлення міжнародної активності Пхеньяна, однак нестабільний характер зовнішніх відносин зберігається, зумовлений як внутрішніми факторами, так і міжнародною ізоляцією КНДР [32].

У фокусі зовнішньої політики Північної Кореї — міжкорейські відносини. Після припинення бойових дій Корейської війни (1950–1953 рр.) КНДР остаточно дистанціювалася від значної частини міжнародної спільноти, перебуваючи у стані геополітичної ізоляції. Після 1953 року КНДР поступово формує обмежене коло дипломатичних контактів, зокрема зі стратегічними партнерами — Китаєм, Пакистаном та окремими державами Глобального Півдня. Водночас, розгортання активної ракетно-ядерної програми у ХХІ столітті сприяло зростанню напруженості навіть у відносинах із традиційними союзниками [9, с. 120-126].

Ставлення Північної Кореї до Республіки Корея характеризується запереченням її легітимності як суверенної держави. Питання об'єднання двох держав Корейського півострова залишається ключовим у північнокорейській ідеології та дипломатичній риторичі, але практична реалізація цього завдання ускладнюється історичним антагонізмом, ідеологічною несумісністю режимів та мілітаризацією демаркаційної лінії. Після завершення воєнних дій обидві країни де-факто залишалися в стані перманентної напруги, час від часу долаючи заморожений конфлікт через поодинокі дипломатичні ініціативи та культурно-гуманітарні обміни [41].

Таблиця 1.1

Співвідношення сил у регіоні [41]

Назва військ	КНДР	Південна Корея
Сухопутні війська	1 100 000	490 000
Військово-морські сили	60 000	70 000
Військово-повітряні сили	110 000	65 000
Війська стратегічного призначення	10 000	—
Збройні сили загалом	1 280 000	625 000
Резерв	7 620 000	3 100 000
Населення	25 564 184	51 446 201

Незважаючи на відсутність мирного договору, Північна та Південна Корея стали членами Організації Об'єднаних Націй у 1991 році. Починаючи з 1970-х років, було розпочато неформальний міжкорейський діалог, спрямований на зниження військової напруги. Поворотним моментом у розвитку контактів стало перше в історії відвідування Пхеньяна президентом Республіки Корея Кім Де Чжуном у 2000 році, яке дало імпульс до розширення контактів та створення спільних ініціатив [32].

Аналіз співвідношення збройних сил обох держав свідчить про значну мілітаризацію Північної Кореї. Збройні сили КНДР становлять понад 1,2 млн осіб при мобілізаційному резерві до 7,6 млн, що є одним з найвищих показників мілітаризованості у світі. При цьому в структурі північнокорейських військ чільне місце займають стратегічні підрозділи, що відповідають за ядерну зброю. У 2007 році президент Республіки Корея Но Му Хьон провів переговори з тодішнім лідером КНДР Кім Чен Іром у Пхеньяні. Цей візит завершився підписанням спільної декларації, в якій сторони закликали до початку міжнародного переговорного процесу з метою укладення повноцінного мирного договору на заміну чинному перемир'ю, укладеному в 1953 році [26].

У своєму новорічному зверненні 2018 року Кім Чен Ін запропонував надіслати делегацію КНДР на зимові Олімпійські ігри в Південній Кореї. Цей жест став символом потепління в міжкорейських відносинах: обидві країни взяли участь в урочистостях відкриття Ігор спільною делегацією, виступивши об'єднаною жіночою хокейною командою [33].

Кульмінацією зближення став міжкорейський саміт 27 квітня 2018 року, коли Кім Чен Ін уперше з часу завершення війни перетнув кордон і ступив на територію Південної Кореї. Саміт завершився підписанням Панмунджомської декларації, в якій обидві держави взяли на себе зобов'язання щодо повної денуклеаризації півострова, припинення військової активності в прикордонній зоні та вжиття заходів для офіційного завершення Корейської війни протягом одного року. Таким чином, зовнішня політика КНДР характеризується поєднанням ідеологічної ортодоксальності, стратегічного прагматизму та тактичної гнучкості. Вона спрямована не лише на збереження режиму в умовах

міжнародної ізоляції, але й на утвердження суверенітету в межах глобальної та регіональної систем безпеки, де домінують США, Китай та інші ключові актори.

Другу зустріч між президентом Південної Кореї Мун Чже Ином і лідером КНДР Кім Чен Ином було проведено 26 травня 2018 року в північнокорейській частині Об'єднаної зони безпеки. Її проведення не анонсувалося заздалегідь, і основна увага приділялася майбутньому саміту між Кім Чен Ином та тодішнім президентом США Дональдом Трампом. Цей саміт, що відбувся 12 червня 2018 року в Сінгапурі, завершився підписанням Декларації Пханмунджома, яка містила зобов'язання щодо «денуклеаризації Корейського півострова» [29].

На тлі зростаючого міжнародного тиску та посилення санкційного режиму КНДР ініціювала активізацію дипломатичних зв'язків з розвиненими капіталістичними державами, прагнучи водночас знизити рівень конфронтації на Корейському півострові. Особливо це стало актуальним після фактичного опанування ядерної зброї, що спричинило якісно новий рівень дискусій як у Сеулі, так і у Вашингтоні щодо характеру стратегії взаємодії з Північною Кореєю. У науковому дискурсі існує широкий спектр підходів до сприйняття КНДР — від ізоляціонізму до прагматичного співробітництва. Це свідчить про відсутність єдиної стратегії щодо вирішення корейського питання та формування стабільних міжкорейських відносин [29].

Ключовим стратегічним вектором зовнішньої політики КНДР у контексті зміцнення геополітичних позицій виступають двосторонні відносини з Китайською Народною Республікою. Китай традиційно розглядається як основний союзник Пхеньяна, зокрема у питаннях безпеки, економічної допомоги та політичної підтримки в умовах санкційного тиску. Упродовж кількох десятиліть Пекін та Пхеньян підтримували інтенсивні дипломатичні контакти, однак напередодні 2018 року ці відносини зазнали суттєвого охолодження, зумовленого низкою факторів — від інцидентів із захопленням північнокорейською стороною китайських рибальських суден до дедалі агресивнішої реалізації ядерно-ракетної програми КНДР [36].

Незважаючи на такі суперечності, з 2018 року намітився поступовий тренд на нормалізацію китайсько-північнокорейських відносин. Лідер КНДР Кім Чен Ин неодноразово відвідував Пекін, де проводив переговори з Генеральним секретарем Комуністичної партії Китаю Сі Цзіньпіном. Це стало індикатором зростання політичної координації між двома країнами [26]. Проте аналіз змістовного наповнення цих контактів демонструє, що Пекін прагне обмежити Північну Корею у сфері стратегічних озброєнь, водночас не допустивши обвалу політичного режиму в КНДР, що міг би дестабілізувати весь регіон.

Китай, як держава, офіційно визнана ядерною потугою, системно виступає проти розповсюдження ядерної зброї, зокрема з міркувань довгострокової безпеки власних національних інтересів. У цьому контексті ядерні амбіції Пхеньяна розглядаються в Пекіні як загроза стратегічній стабільності регіону. Утім, надмірний тиск на Північну Корею розглядається китайською політичною елітою як чинник, що може спровокувати політичну турбулентність або навіть повалення режиму Кімів, що абсолютно не відповідає зовнішньополітичним пріоритетам КНР.

Для Пекіна Північна Корея виконує функцію геополітичного буфера між територією Китаю та потенційно ворожим альянсом у складі США, Південної Кореї та Японії. З огляду на це, Китай дотримується гнучкого підходу: він підтримує ті санкційні режими, які спрямовані виключно на стримування розвитку ядерних технологій у КНДР, але при цьому уникає запровадження санкцій, що можуть призвести до колапсу економіки північнокорейської держави [36].

Проте, з приходом до влади в США адміністрації Дональда Трампа, спостерігалася тимчасова трансформація позиції Китаю. Упродовж 2017 року Пекін підтримував ініційовані США жорсткі резолюції Ради Безпеки ООН, зокрема санкції грудня 2017 року, що фактично запроваджували повне торговельне ембарго. Відповідно до ухвалених положень, КНДР втратила право експортувати практично всі види товарів, які мали хоча б мінімальний попит на зовнішніх ринках. Крім того, китайські прикордонні та митні органи почали

реалізовувати ці заходи з безпрецедентною жорсткістю, що мало значний економічний ефект [38].

У перші роки правління Кім Чен Ин дотримувався усталеного зовнішньополітичного курсу, який був успадкований від його батька, Кім Чен Іра. У стратегічному вимірі така політика передбачала зміну регіонального балансу сил на користь Північної Кореї, нарощення військово-стратегічного потенціалу та забезпечення міжнародної суб'єктності через демонстрацію ядерної потуги. Значну роль у цьому контексті відіграє союз із Китаєм, який дозволяє КНДР протидіяти зовнішньому тиску з боку Південної Кореї, США та Японії. Таким чином, зовнішньополітична стратегія КНДР визначається гнучким поєднанням конфронтаційного курсу на рівні глобальних викликів і тактичного маневрування в регіональному контексті. Північна Корея використовує своє стратегічне розташування, наявність ядерного арсеналу та союз із Китаєм як головні інструменти реалізації своїх зовнішньополітичних інтересів, не відмовляючись при цьому від можливості дипломатичної деескалації задля тимчасової стабілізації ситуації у регіоні [6 с. 198].

Політичні та дипломатичні відносини між Корейською Народно-Демократичною Республікою (КНДР) та Сполученими Штатами Америки історично носили ворожий характер, закладений ще під час Корейської війни 1950–1953 років. Упродовж останніх десятиліть характер цих відносин значною мірою визначався розвитком ракетно-ядерної програми КНДР, що включає шість підтверджених ядерних випробувань, створення міжконтинентальних балістичних ракет, здатних вражати цілі на великих відстанях, а також систематичні погрози застосування сили проти США та Республіки Корея. Під час свого президентства Джордж Буш-молодший включив КНДР до так званої «осі зла» через загрозу, яку становив її ядерний потенціал.

Спроби налагодження конструктивного діалогу з боку Сполучених Штатів відбувалися неодноразово. Зокрема, у 1994 році було підписано Рамкову угоду, відповідно до якої Пхеньян погодився заморозити свою ядерну програму в обмін на постачання двох легководяних ядерних реакторів. Проте у 2003 році американська сторона фактично вийшла з угоди, що заклало сумніви

у щирості намірів Вашингтона з точки зору Пхеньяна. Досвід взаємодії між державами свідчить, що США також можуть порушувати умови міжнародних домовленостей, що, в свою чергу, вплинуло на еволюцію зовнішньополітичної стратегії КНДР, орієнтованої на збереження і подальший розвиток ядерного арсеналу. На думку північнокорейського керівництва, саме володіння ядерною зброєю є єдиною гарантією захисту державного суверенітету від зовнішнього втручання [12 с. 118-132].

Після 2007–2008 років зовнішня політика США стосовно КНДР була орієнтована на ігнорування проблеми, що супроводжувалося поступовим посиленням міжнародних санкцій, накладених Радою Безпеки ООН. Північна Корея у відповідь продовжувала демонструвати стратегічну автономність, що знайшло відображення у політичній риторичі та в посиленні оборонного потенціалу. Після приходу до влади Дональда Трампа північнокорейське ядерне питання стало пріоритетним напрямом зовнішньополітичного порядку денного США. Протягом 2017 року президент Трамп неодноразово робив жорсткі заяви щодо КНДР, натякаючи на можливість використання військової сили в разі, якщо Пхеньян не піде на поступки у прийнятні строки [4 с. 526].

Саміт США – КНДР, що відбувся у Ханой 27–28 лютого 2019 року, став ключовим елементом дипломатичних зусиль з деескалації конфлікту. Зустріч президента США Дональда Трампа з Верховним лідером КНДР Кім Чен Ином мала стати вагомим кроком до нормалізації відносин, однак завершилася без підписання жодної угоди. За словами американського президента, причиною зриву домовленостей стало прагнення Пхеньяна домогтися повного зняття міжнародних санкцій. У свою чергу, міністр закордонних справ КНДР Рі Їон Хо стверджував, що Північна Корея вимагала лише часткової відміни п'яти санкційних резолюцій ООН, прийнятих у 2016–2017 роках [24]. Невдовзі після провалу саміту КНДР відновила модернізацію інфраструктури свого ракетного комплексу на полігоні Сохе, що свідчить про повернення до стратегії конфронтації.

Із самого початку свого правління Кім Чен Ин підтвердив відданість традиційним зовнішньополітичним засадам Трудової партії Кореї – принципам

незалежності, миру та дружби, які були закріплені в редакції Конституції 1998 року. Проте його зовнішня політика суттєво відрізняється від політики його батька – Кім Чен Іра. Якщо останній демонстрував гнучкість, зокрема, погоджуючись на участь у шестисторонніх переговорах щодо денуклеаризації без попередніх умов (2011 рік), то Кім Чен Ин з 2012 року здійснював регулярні ракетні випробування, кульмінацією яких стало шосте успішне ядерне випробування 3 вересня 2017 року [24].

Варто зазначити, що стратегія КНДР часто інтерпретується як навмисне загострення міжнародної ситуації, що має на меті консолідацію суспільства навколо лідера та мобілізацію ресурсів всередині країни. На думку низки дослідників, ракетно-ядерна програма виконує функцію не лише оборони, а й легітимації правлячого режиму на міжнародній арені. При цьому Пхеньян використовує напруженість у регіоні як інструмент політичного маневрування: створення уявлення про зовнішню загрозу виправдовує внутрішні репресії, зміцнення оборонного потенціалу, ізоляціонізм, а також обґрунтовує відмову від ринкових реформ. Попри економічні труднощі та залежність від зовнішньої допомоги, Кім Чен Ин не демонструє готовності поступитися ядерною програмою, ба більше – його адміністрація позиціонує володіння ядерною зброєю не як об'єкт політичного торгу, а як «гарантію миру» на Корейському півострові.

Ця концепція, офіційно оприлюднена у березні 2013 року, підкреслює розрив між політикою двох поколінь північнокорейських лідерів. Якщо для Кім Чен Іра ядерна програма могла бути предметом переговорів, то Кім Чен Ин розглядає її як невід'ємний елемент національної ідентичності та гарантію збереження режиму. При цьому кейс Лівії після її роззброєння, який завершився іноземною інтервенцією, значною мірою вплинув на остаточне формування позиції Пхеньяна щодо неприпустимості відмови від ядерної зброї [24].

Окремо слід наголосити на високому рівні секретності, який оточує як саму зовнішню політику КНДР, так і її ядерну стратегію. Американська розвідка неодноразово підкреслювала складність отримання достовірної

інформації про наміри північнокорейського керівництва, зазначаючи, що Пхеньян цілеспрямовано експлуатує невизначеність як геополітичну перевагу. Сама зовнішньополітична активність КНДР перебуває у тісному зв'язку з розвитком її ракетно-ядерної програми, що вказує на пріоритетність останньої у структурі державної безпеки.

Союзні відносини між Корейською Народно-Демократичною Республікою (КНДР) та Російською Федерацією в контексті ядерної програми Північної Кореї являють собою складний, динамічний та багатовимірний феномен, що формується на перетині геополітичних інтересів, стратегічного прагматизму та історичної спадкоємності. У ХХІ столітті ці відносини зазнали еволюції від стриманого партнерства до більш вираженої співпраці, особливо після загострення конфронтації між РФ та країнами Заходу у зв'язку з подіями в Україні після 2014 року та повномасштабної війни з 2022 року. Упродовж тривалого часу позиція Росії щодо ядерної програми КНДР була формально солідарною з міжнародною спільнотою. РФ підтримувала резолюції Ради Безпеки ООН, спрямовані на нерозповсюдження ядерної зброї, засуджувала ядерні випробування Північної Кореї та закликала до денуклеаризації Корейського півострова. Проте ці декларації мали радше номінальний характер і не завжди виливалися у реальне обмеження зв'язків з Пхеньяном. Москва займала балансовану позицію між санкційним тиском і збереженням каналів політичного діалогу, позиціонуючи себе як посередника у регіональному врегулюванні [27].

З початком повномасштабної російсько-української війни та подальшою геополітичною ізоляцією Росії її зовнішньополітична орієнтація почала тяжіти до антизахідного блоку, до якого умовно належить і КНДР. Це зумовило активізацію двосторонніх контактів між Пхеньяном і Москвою, що особливо яскраво проявилось у візиті Кім Чен Ина до Росії у вересні 2023 року, де, за оцінками експертів, могли обговорюватися питання обміну технологіями, військової допомоги та логістичної взаємодії в обхід санкцій. У цьому контексті ядерна програма КНДР розглядається Росією не як загроза безпеці, а як стратегічний фактор, що стримує США та їхніх союзників у Східній Азії.

Таким чином, ядерний потенціал Північної Кореї виступає не лише як елемент регіонального стримування, але й як додатковий важіль Москви у її глобальному протистоянні з Заходом. Зокрема, Північна Корея дедалі більше функціонує як «форпост» впливу Росії на Корейському півострові, а підтримка її ядерної стратегії – як інструмент геополітичної диверсифікації Росії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [33].

Варто зазначити, що співпраця двох держав охоплює не лише політичну площину, а й набуває форм опосередкованої військово-технічної взаємодії. У звітах розвідслужб США та Південної Кореї наголошується на можливості поставок боєприпасів та озброєнь КНДР до Росії в обмін на продовольство, паливо або навіть компоненти для ракетно-ядерної програми. У такому випадку Росія виступає не лише як політичний союзник, а як потенційний «технологічний донор» для північнокорейського ВПК, сприяючи стабілізації та модернізації ядерної інфраструктури КНДР. При цьому обидві держави відзначають спільну антагоністичну риторику стосовно США, НАТО, Південної Кореї та Японії, чим демонструють свою солідарність в антигегемоністській парадигмі. Така риторика підкріплюється спільними заявами про необхідність формування нового багатопольярного світового порядку, де роль Заходу буде суттєво зменшена, а «суверенні» держави зможуть реалізовувати власну безпекову доктрину без зовнішнього тиску [22].

Отже, зовнішньополітичний курс Північної Кореї під керівництвом Кім Чен Ина характеризується прагматизмом, гнучкістю тактики при жорсткій стратегічній меті – закріпити за КНДР статус ядерної держави та забезпечити недоторканність її політичного режиму, навіть ціною зростаючої міжнародної ізоляції та санкційного тиску.

1.3. Становлення ядерної програми КНДР

Становлення ядерної програми Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) відбувалося поетапно, з урахуванням як зовнішньополітичних викликів, так і внутрішньої ідеологічної трансформації.

Витоки північнокорейської ядерної програми сягають приблизно 1962 року, коли влада КНДР задекларувала курс на так звану «всеосяжну мілітаризацію» (англ. all-fortressization), яка стала початком процесу формування гіпермілітаризованої моделі держави, що зберігається дотепер [29]. Водночас формальна хронологія розвитку ядерної програми Пхеньяна починається ще з 1950-х років, однак її інтенсивна фаза розпочалась лише наприкінці 1980-х років — після завершення холодної війни та розпаду СРСР, що був основним економічним та політичним союзником Північної Кореї.

Поштовхом до започаткування атомної програми КНДР стало усвідомлення у керівництва держави необхідності самозахисту у протистоянні зі США, особливо після завершення Корейської війни. Лідер Кім Ір Сен, який очолював державу з 1948 по 1994 рік, був переконаний у потребі забезпечити національну безпеку шляхом створення потужного військового потенціалу, здатного стримувати можливу агресію з боку США навіть після припинення вогню у 1953 році. Саме в цей період Радянський Союз сприяв Північній Кореї в отриманні науково-технічної бази, необхідної для початку досліджень у сфері ядерної енергетики [21].

Корейська війна, яка стала першим відкритим військовим конфліктом доби холодної війни, не тільки задала модель локального протистояння між світовими наддержавами, але й істотно вплинула на подальшу геополітичну ситуацію в регіоні. Вона створила прецедент конфлікту між двома ідеологічно протилежними системами на обмеженій території без прямого застосування ядерної зброї. По завершенні війни Корейський півострів залишився поділеним на сфери впливу США та СРСР, і американські війська залишилися у Південній Кореї у статусі миротворчого контингенту. Поряд із цим у північнокорейського керівництва сформувалося стійке переконання, що ядерна зброя є ключовим інструментом для збереження суверенітету держави [14 с. 145-153].

Розвиток ядерної програми КНДР умовно поділяється на два основні етапи. Перший етап охоплює період від середини 1950-х до кінця 1970-х років. У середині 1960-х у місті Йонбьон було створено масштабний науково-дослідний комплекс з атомної енергетики. Значна частина фахівців, задіяних у

цьому проєкті, проходила підготовку у вищих навчальних закладах СРСР. У межах двосторонньої угоди між СРСР і КНДР поблизу Йонбьона було побудовано ядерний дослідницький центр, до якого у 1965 році був поставлений радянський ядерний реактор ІРТ-2М. У період з 1965 по 1973 роки для цього реактора постачалося паливо, збагачене до 10% [42].

Паралельно з цим, Північна Корея розпочала будівництво ще одного реактора потужністю 5 МВт, який в історіографії фігурує як «другий реактор». У 1977 році Пхеньян уклав угоду з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ), відповідно до якої представникам агентства було дозволено інспектувати вищезазначені ядерні об'єкти, збудовані за сприяння СРСР [8].

Другий етап розвитку ядерної програми розпочався на початку 1980-х років і триває донині. У цей період основна увага КНДР була зосереджена на практичному застосуванні ядерної енергії та завершенні формування системи розробки ядерної зброї. Було активізовано роботи зі збагачення та переробки урану, розпочато будівництво нових ядерних реакторів і створено інфраструктуру для проведення випробувань ядерних зарядів.

У 1985 році американська розвідка вперше оприлюднила дані, що вказували на будівництво таємного ядерного реактора поблизу Йонбьона — за 90 км на північ від Пхеньяна. На цей момент упродовж восьми років у відкритих звітах МАГАТЕ вже згадувалося про існування зазначених об'єктів. Під тиском міжнародної спільноти КНДР у 1985 році приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), однак відмовилася підписати відповідну угоду про гарантії з МАГАТЕ, що є обов'язковою умовою для країн-учасниць ДНЯЗ [8].

У липні 1990 року газета «The Washington Post» повідомила про нові супутникові знімки, які засвідчили наявність у Йонбьоні об'єктів, що можуть бути використані для виділення плутонію з відпрацьованого ядерного палива. Це підтвердило серйозність намірів Північної Кореї у ядерній сфері [29].

Варто зазначити, що водночас із внутрішньою активізацією ядерних розробок, у КНДР спостерігалось поступове зміщення акцентів у бік обмеженого міжкорейського діалогу. У липні 1988 року президент Південної

Кореї Ро Де У виступив із масштабною ініціативою щодо поглиблення міжкорейського обміну, налагодження контактів між родинами, що залишилися розділеними, розвитку торгівлі та співпраці у межах міжнародних форумів. Після цього виступу, озвученого на сесії Генеральної Асамблеї ООН, Південна Корея вперше запропонувала офіційні переговори з Північчю з питань безпеки. Перші зустрічі в рамках цієї ініціативи відбулися у вересні 1989 року, а вже у вересні 1990 року у Сеулі було проведено перший із восьми раундів перемовин на рівні прем'єр-міністрів обох держав. Результатом цього діалогу стало підписання двох надзвичайно важливих документів: «Угоди про примирення, ненапад, обмін та співробітництво» (відомої як «базова угода») та «Спільної декларації про денуклеаризацію Корейського півострова», які окреслили спільне бачення майбутньої безпеки у регіоні та заклали засади обмеження ядерної загрози на Корейському півострові [32].

30 січня 1992 року Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР) підписала угоду про гарантії з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ), як і обіцяла зробити ще у 1985 році під час приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Ця угода відкрила шлях для початку інспекцій МАГАТЕ в Північній Кореї вже в червні того ж року. Попри попередній консенсус, досягнутий у березні 1992 року відповідно до спільної декларації про денуклеаризацію Корейського півострова, подальші зустрічі не принесли згоди щодо механізму двостороннього інспекційного режиму, що виявилось суттєвим бар'єром для реалізації домовленостей [9 с. 120-126].

У липні 1992 року заступник прем'єр-міністра КНДР Кім Таль Хьон здійснив візит до Республіки Корея з метою проведення економічних переговорів. Президент Південної Кореї Ро Те У чітко заявив, що повноцінна економічна співпраця між двома державами неможлива без остаточного вирішення північнокорейського ядерного питання. Хоча було досягнуто певного прогресу у створенні інспекційного режиму, восени 1992 року двосторонній діалог між Північчю та Півднем фактично зупинився [2, с. 7-12].

Погодження КНДР на прийняття гарантій МАГАТЕ сприяло організації першої серії інспекцій ядерних об'єктів на її території. Проте цей позитивний крок було зупинено в січні 1993 року, коли Пхеньян відмовився допустити інспекторів до двох неврахованих об'єктів, підозрюваних у зберіганні ядерних відходів. Така позиція КНДР була очевидним порушенням положень спільної декларації про денуклеаризацію, що свідчило про приховані ядерні амбіції держави [8].

Фактична відмова Північної Кореї виконувати угоду щодо денуклеаризації і допускати міжнародні інспекції призвела до зростання підозр у її намірах створити ядерну зброю. 12 березня 1993 року КНДР офіційно оголосила про вихід з ДНЯЗ, посилаючись на статтю 10 Договору, яка передбачає право держави-учасника вийти з угоди, якщо надзвичайні обставини ставлять під загрозу її національні інтереси. Цей крок став початком першої ядерної кризи на Корейському півострові та призвів до різкої ескалації напруженості як у регіоні, так і на міжнародній арені [9 с. 120-126].

Реакція світової спільноти, включно зі США, Китаєм, Японією та ООН, була негайною й засуджувальною. 11 травня 1993 року Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію з закликом до КНДР дотримуватися зобов'язань перед МАГАТЕ, а також виконати положення Спільної декларації про денуклеаризацію 1991 року. Документ також звертався до всіх держав-членів ООН із проханням сприяти врегулюванню конфлікту мирним шляхом [1, с. 76-78].

У відповідь на це Сполучені Штати Америки ініціювали пряму політичну комунікацію з Північною Кореєю, яка в червні 1993 року завершилася підписанням спільної заяви про базові принципи подальшого діалогу. У документі зазначалося, що КНДР «призупиняє» свій вихід із ДНЯЗ. Другий раунд переговорів відбувся в Женеві 14–19 липня 1993 року, де було окреслено загальні принципи врегулювання ядерного питання, поліпшення американо-північнокорейських відносин, а також необхідність відновлення міжкорейських переговорів. Однак процес знову був призупинений через нездоланні розбіжності у позиціях сторін [2, с. 7-12].

Весною 1994 року Північна Корея продовжила ядерну ескалацію, здійснивши вивантаження ядерного палива з реактора потужністю 5 мегават. Цей крок спровокував підготовку США до введення санкцій через Раду Безпеки ООН. Однак несподіваний візит колишнього президента США Джиммі Картера до Пхеньяна у червні 1994 року допоміг знизити напруженість. Завдяки його втручанням було поновлено міжкорейські переговори, що стало важливим етапом у запобіганні військовому конфлікту [9 с. 120-126].

8 липня 1994 року в Женеві було відкрито третій раунд переговорів між США та КНДР, однак несподівана смерть північнокорейського лідера Кім Ір Сена того ж дня фактично зупинила діалог. Плани проведення першого в історії саміту на президентському рівні між Північчю та Півднем були зірвані. Після перерви переговори відновилися в серпні 1994 року й завершилися підписанням «Рамкової угоди» — документу, що передбачав припинення ядерної програми КНДР в обмін на політичні та економічні поступки з боку США та їхніх союзників. Таким чином, становлення ядерної програми КНДР у 1990-х роках супроводжувалося глибокими кризами у міжкорейських і міжнародних відносинах. Попри періодичні спроби врегулювання ситуації за допомогою дипломатичних інструментів, відсутність прозорості, непослідовність дій Пхеньяна та небажання повноцінно співпрацювати з міжнародними організаціями стали причинами постійної напруги на Корейському півострові й дестабілізації безпекового середовища у всьому регіоні Східної Азії [8].

У 1994 році між КНДР і США було підписано Рамкову угоду, згідно з якою Північна Корея зобов'язувалася заморозити та в перспективі демонтувати свою ядерну програму, що викликала занепокоєння світової спільноти. Це передбачало зупинення будівництва двох реакторів з графітовим уповільнювачем потужністю 50 МВт та 200 МВт, а також виведення з експлуатації наявного 5-мегаватного реактора та заводу з переробки ядерного палива. У відповідь Сполучені Штати пообіцяли забезпечити КНДР альтернативними джерелами енергії, починаючи з постачання важкої нафти, а в

подальшому — будівництвом двох легководних реакторів, які мали бути стійкими до поширення ядерних технологій [4, 526].

Крім того, домовленості включали поступове нормалізування відносин між США та КНДР, а також зобов'язання Північної Кореї розпочати діалог із Південною Кореєю. Вже за декілька тижнів після підписання рамкової угоди лідер КНДР Кім Ір Сен послабив обмеження на економічну співпрацю з південнокорейськими компаніями. Хоча офіційні дипломатичні ініціативи Півдня залишалися без відповіді з боку Пхеньяна, спостерігалось поступове розширення економічних контактів [2, с. 7-12].

Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), аналізуючи вміст радіоактивних ізотопів у ядерних відходах, дійшло висновку, що КНДР, ймовірно, вже вилучила приблизно 24 кілограми плутонію. Це стало підставою для припущення, що країна могла виготовити кілька одиниць ядерної зброї. Дані оцінки ґрунтувалися на припущеннях про те, що КНДР вилучила паливні стрижні зі свого 5-МВт реактора ще на початку 1990-х років і здійснила переробку палива під час зниження активності реактора у 1990–1991 роках [9, с. 120-126].

У січні 1995 року уряд США відповів на згоду КНДР заморозити свою ядерну програму шляхом пом'якшення економічних санкцій у чотирьох ключових сферах: по-перше, було дозволено телекомунікаційні операції, використання кредитних карток для особистих чи туристичних витрат і відкриття журналістських офісів; по-друге, санкціоновано імпорт магнезиту — вогнетривкого матеріалу, що застосовується у металургійній промисловості; по-третє, дозволено участь американських компаній у проекті легководного реактора; по-четверте, погоджено постачання альтернативної енергії та утилізацію відпрацьованого ядерного палива [5, с. 89-105].

Проте реалізація Рамкової угоди стикнулася з тимчасовими ускладненнями через відмову КНДР прийняти південнокорейські моделі LWR-реакторів. Це питання обговорювалося протягом трьох тижнів у Куала-Лумпурі, Малайзія, де 12 червня 1995 року сторони досягли домовленостей. КНДР погодилася на рішення, ухвалені Організацією розвитку енергетики

Корейського півострова (Korean Peninsula Energy Development Organization, KEDO). Пхеньян зобов'язався заморозити будівництво ядерних об'єктів, припинити виробництво плутонію, демонтувати потенційно небезпечні об'єкти та дозволити інспекції з боку МАГАТЕ [6, с. 198].

У свою чергу, США взяли на себе зобов'язання побудувати на території КНДР два легководних ядерних реактори та розпочати постачання мазуту до моменту введення реакторів в експлуатацію. Для реалізації зазначеного проекту була створена KEDO — міжнародна структура, учасниками якої стали США, Японія, Південна Корея та держави Європейського економічного співтовариства [2, с. 7-12].

Метою KEDO було вирішення енергетичних проблем Північної Кореї та запобігання подальшому розширенню її ядерної програми. Пхеньян, попри певну недовіру до міжнародних акторів, погодився на співпрацю з цією організацією, до складу якої входили ключові гравці регіональної стабільності — США, Японія та Республіка Корея [4, с. 526].

До 2003 року KEDO досягла принципової домовленості щодо передачі КНДР легководних реакторів, у відповідь на що Північна Корея заморозила свою ядерну програму. Південна Корея, яка взяла на себе фінансову відповідальність за більшу частину проекту — орієнтовно 4,5 млрд доларів США, закликала Сполучені Штати надати хоча б символічну фінансову підтримку, з огляду на політичний характер зобов'язань. Проте адміністрація США заявила про неможливість такого внеску через брак відповідного бюджету, не затвердженого Конгресом. Представники Південної Кореї, однак, наголосили, що відсутність американського внеску унеможливило схвалення Національною асамблеєю фінансування південнокорейської частки проекту [6, с. 198].

Відмова США брати участь у фінансуванні будівництва реакторів поставила під загрозу імплементацію Рамкової угоди 1994 року та продемонструвала складність координації між союзниками у контексті політики щодо КНДР. Цей випадок також виявив суперечності у підходах до

розв'язання ядерного питання в регіоні, що ускладнило досягнення консенсусу серед країн-членів тристоронньої співпраці [5, с. 89-105].

Після підписання у грудні 1995 року Рамкової угоди між КНДР і Сполученими Штатами Америки, яка передбачала припинення дії північнокорейської програми з виробництва плутонію в обмін на енергетичну допомогу з боку США, були введені в дію шість супутніх протоколів. Крім того, відбулося три раунди переговорів на рівні експертів, які продемонстрували певні результати, що свідчило про тимчасову стабілізацію ситуації в регіоні [9, с. 120-126].

Однак у жовтні 2002 року офіційні представники КНДР визнали наявність таємної програми збагачення урану, яка здійснювалася поза рамками досягнутих домовленостей. Це прямо порушувало як Рамкову угоду 1994 року, так і низку інших міжнародних домовленостей у сфері ядерного нерозповсюдження. За даними відкритих джерел, північнокорейська сторона в закритому форматі поінформувала американських дипломатів про те, що вже володіє ядерною зброєю, аргументуючи це нездатністю США дотримуватися положень угоди як гарантії безпеки. Пізніше представники КНДР уточнили, що не мають наявної ядерної зброї, однак вважають, що мають повне право її розробляти, незважаючи на положення Рамкової домовленості [9, с. 120-126].

Наприкінці 2002 року та на початку 2003 року КНДР ініціювала процес виведення інспекторів Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) зі своєї території, а також провела перенаправлення відпрацьованих паливних стрижнів з метою їхньої переробки на плутоній для можливого військового використання. Ці дії були розцінені як односторонній вихід Північної Кореї з міжнародного режиму ядерного контролю, що викликало стурбованість міжнародної спільноти. Незважаючи на окремі заяви про готовність до заморожування ядерної програми в обмін на додаткові поступки з боку США, жодного результативного та всеохопного договору досягнуто не було [9, с. 120-126]. У 2003 році КНДР офіційно оголосила про вихід із Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, чим остаточно відкинула зобов'язання, що

регламентують використання ядерних технологій виключно в мирних цілях [2, с. 7-12].

У серпні 2003 року з ініціативи КНДР стартував новий переговорний процес у форматі шестисторонніх переговорів, до якого були залучені Китай, Сполучені Штати Америки, Республіка Корея та Японія. Метою цього формату було врегулювання ядерної кризи на Корейському півострові дипломатичним шляхом. Усього відбулося шість раундів таких переговорів, однак у квітні 2009 року північнокорейська делегація заявила про беззмістовність їхнього продовження, що засвідчило провал дипломатичних зусиль на тому етапі [9, с. 120-126].

9 жовтня 2006 року Північна Корея офіційно заявила про проведення свого першого підземного ядерного випробування. Було підірвано плутонієвий вибуховий пристрій потужністю від 0,2 до 1 кілотонни. Випробування відбулося на ядерному полігоні Пунг'є-Рі у провінції Хамгьон-Пукто. Зафіксовані викиди радіоактивних ізотопів у повітрі, які згодом були проаналізовані американськими розвідструктурами, підтвердили факт ядерного вибуху [8].

Міжнародна спільнота оперативно відреагувала на дії КНДР: 14 жовтня 2006 року Рада Безпеки ООН одноголосно ухвалила резолюцію № 1718, яка передбачала обмежені військові та економічні санкції проти Пхеньяна. Північній Кореї було заборонено володіти або купувати будь-яке озброєння чи обладнання, яке може бути використано у рамках ядерної програми. Постійні члени Ради Безпеки наголосили, що санкції мають на меті тиск на режим, а не на цивільне населення. Водночас вони вказали на можливість скасування обмежень у разі повернення КНДР до міжнародного правового поля [9, с. 120-126].

6 січня 2007 року уряд КНДР офіційно підтвердив, що країна володіє ядерною зброєю. Уже в лютому того ж року, в межах чергового раунду шестисторонніх переговорів, Північна Корея погодилася припинити діяльність свого основного ядерного реактора в Йонбйоні в обмін на міжнародну економічну допомогу. США, Китай, Республіка Корея та Японія взяли на себе

зобов'язання надати Пхеньяну енергетичну підтримку, що відповідало стратегічним цілям денауклеаризації півострова [9, с. 120-126].

8 жовтня 2008 року північнокорейський уряд заборонив інспекторам МАГАТЕ здійснювати додаткові перевірки ядерних об'єктів, чим фактично заблокував доступ до критично важливої інформації щодо стану своєї ядерної інфраструктури. Незважаючи на міжнародний тиск, 25 травня 2009 року КНДР здійснила друге підземне ядерне випробування, що ще більше загострило відносини з ключовими геополітичними акторами – США, Південною Кореєю, Японією, Китаєм [8].

У травні 2010 року північнокорейський уряд оголосив про успішне проведення ядерного синтезу. Хоча на той момент ця заява викликала недовіру серед наукової спільноти, результати аналізу радіоізотопів, проведеного у 2012 році, припускали ймовірність проведення двох випробувань, пов'язаних із синтезом. Проте подальший аналіз сейсмічних показників не підтвердив достовірність цих випробувань, що лише поглибило невизначеність навколо реального потенціалу КНДР [2, с. 7-12].

У контексті аналізу зовнішньополітичного курсу Корейської Народно-Демократичної Республіки особливу увагу привертає процес становлення її ядерної програми, що розпочався задовго до її офіційного визнання міжнародною спільнотою як ядерної держави. Впродовж кількох десятиліть ядерна програма КНДР трансформувалась від початкових етапів теоретичних розробок і залучення радянських технологій до повноцінної національної програми зі створення термоядерної зброї. У 2014 році результати сейсмологічних досліджень виявили потенційні докази ядерних випробувань у Північній Кореї. Водночас пізніше, у 2016 році, результати нових досліджень поставили під сумнів попередні висновки, інтерпретуючи зафіксовану сейсмічну активність як слабкий природний землетрус, а не як техногенну подію. Проте вже у грудні 2015 року лідер КНДР Кім Чен Ин заявив, що його держава володіє можливістю запуску водневої бомби, тобто термоядерного заряду, який за потужністю значно перевищує звичайні атомні бомби, випробувані раніше. Ця заява викликала значний скептицизм у Вашингтоні та

Сеулі, оскільки на той момент не існувало достовірних технічних доказів такої спроможності [2, с. 7-12].

9 березня 2016 року КНДР оприлюднила відеоматеріал, на якому зафіксовано візит Кім Чен Ина до ракетного заводу. Уже 9 вересня того ж року Пхеньян офіційно підтвердив проведення чергового ядерного випробування, за результатами якого було оголошено, що КНДР успішно протестувала боєголовку, здатну до інтеграції з балістичними ракетами. Раніше експерти сумнівалися у спроможності Північної Кореї забезпечити повноцінну мініатюризацію ядерного заряду для транспортування ракетою. Однак, починаючи з 2016 року, низка південнокорейських аналітиків почала вважати, що КНДР може досягти цієї мети упродовж кількох років [9, с. 120-126].

Важливим кроком у дипломатичному тиску на Північну Корею стала заява Китаю від 18 лютого 2017 року про припинення імпорту північнокорейського вугілля — одного з головних джерел валютних надходжень режиму — на знак підтримки санкцій Ради Безпеки ООН. Цей захід мав на меті обмежити можливості Пхеньяна фінансувати подальший розвиток ядерних і ракетних програм [9, с. 120-126].

У березні того ж року, зокрема 6 числа, КНДР здійснила запуск чотирьох балістичних ракет із району Тончхан-рі в напрямку Японського моря. Цей інцидент викликав рішучу реакцію як з боку Південної Кореї, так і з боку ООН. Наслідком цього дипломатичного загострення стало рішення державного секретаря США Рекса Тіллерсона здійснити візити до Японії, Південної Кореї та Китаю задля пошуку шляхів деескалації напруження у регіоні [1, с. 76-78].

Подальше загострення ситуації відбулося 4 липня 2017 року, коли КНДР вперше успішно запустила міжконтинентальну балістичну ракету «Хвасон-14», здатну доставити ядерну боєголовку до території США. Цей запуск мав надзвичайно вагоме стратегічне значення, оскільки демонстрував прорив у технологіях дальності польоту. Повторне випробування ракети відбулося вже 28 липня того ж року, і продемонструвало її здатність досягти таких великих американських міст, як Лос-Анджелес, Чикаго та Нью-Йорк [9, с. 120-126].

У новорічному зверненні 1 січня 2018 року Кім Чен Ин оголосив про завершення формування національних ядерних сил КНДР, що офіційно означало завершення одного з найважливіших етапів військово-політичної доктрини держави. Це підтвердило наміри північнокорейського режиму не тільки закріпитися як де-факто ядерна держава, але й утвердити ядерну зброю як центральний елемент своєї оборонної стратегії [9, с. 120-126].

На підставі проаналізованих подій можна дійти кількох принципових висновків:

- Північна Корея послідовно і таємно розробляла ядерну зброю, нехтуючи вимогами міжнародного співтовариства щодо прозорості та верифікації;
- Ядерна програма КНДР розглядається вищим політичним керівництвом як головний стратегічний пріоритет, що забезпечує гарантії виживання режиму;
- Влада в Пхеньяні вважає ядерний потенціал не лише інструментом оборони, а й політичним чинником, що дозволяє утримувати стабільність всередині країни;

Керівництво КНДР неодноразово порушувало взяті на себе міжнародні зобов'язання, демонструючи непослідовність у дотриманні домовленостей [8].

Процес становлення ядерної програми КНДР умовно можна поділити на два основні етапи. Перший охоплює період від середини 1950-х до кінця 1970-х років, коли програма перебувала у фазі дослідницької та науково-технічної підготовки. Другий етап розпочався у 1980-х роках і триває донині, характеризуючись поступовою мілітаризацією наукових досягнень, накопиченням плутонію, розробкою балістичних ракет і серією ядерних випробувань, що мали як технічний, так і політичний вимір [2, с. 7-12].

Актуальний стан ядерної програми КНДР залишається джерелом значної напруги на регіональному та глобальному рівнях. Північнокорейська зовнішня політика відзначається одночасним використанням риторики конфронтації та періодичних закликів до діалогу, які зазвичай співпадають із прагненням пом'якшити санкційний тиск або створити передумови для економічної допомоги. Таким чином, Пхеньян демонструє політику «провокаційної

поступливості», коли ядерні випробування використовуються як засіб шантажу та дипломатичного торгу.

Попри ізоляціонізм, північнокорейський режим не залишається статичним. Існує ймовірність, що у довгостроковій перспективі на тлі соціально-економічних труднощів всередині країни зростатиме тиск з боку населення, що вимагає реформ. Однак це зовсім не означає, що КНДР інтегрується у сучасну модель глобального управління. Навпаки, режим у Пхеньяні послідовно розглядає міжнародну систему як ворожу, а ядерну зброю — як єдиний надійний засіб забезпечення суверенітету.

Отже, становлення ядерної програми КНДР є тривалим, багатофакторним і надзвичайно важливим процесом, що визначає зовнішньополітичний курс країни та значною мірою впливає на баланс сил у Східній Азії. Розуміння логіки розвитку цієї програми дозволяє глибше усвідомити природу регіональної нестабільності та потенційних сценаріїв розвитку подій.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного теоретичного аналізу проблематики зовнішньополітичного курсу Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) у контексті регіональної стабільності у Східній Азії було встановлено, що КНДР становить унікальний геополітичний суб'єкт із виразними ідеологічними, військовими та історичними характеристиками. Вивчення геополітичної специфіки держави засвідчило, що її місце в регіональній системі міжнародних відносин визначається низкою чинників, серед яких ключовими є стратегічне розташування на Корейському півострові, наявність протяжного сухопутного кордону з Китаєм і Республікою Корея, високий ступінь милітаризації, а також централізована авторитарна модель державного управління. Геополітичне положення КНДР обумовлює її сприйняття як фактора нестабільності в регіоні, зокрема в контексті суперечливих взаємин зі

США, Японією, Південною Кореєю, а також складної системи союзнництва з Китаєм і, частково, з рф.

Проаналізовані теоретичні засади зовнішньої політики КНДР дали змогу виявити, що її зовнішньополітичний курс формується під значним впливом ідеології чучхе, що передбачає пріоритет самозабезпеченості, незалежності та самостійності як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Водночас концепція сонгун (військовий пріоритет) відіграє провідну роль у визначенні практичних орієнтирів зовнішньої політики, забезпечуючи мілітаризований характер взаємодії із зовнішнім світом. У цьому контексті зовнішньополітична стратегія КНДР може бути охарактеризована як конфронтаційно-захисна: з одного боку, вона спрямована на демонстрацію сили, а з іншого – на забезпечення гарантій збереження режиму. Такий підхід нерідко виявляється у формі провокаційних ракетних запусків, дипломатичних ультиматумів, а також маніпулювання загрозою застосування ядерної зброї як засобу тиску на міжнародну спільноту.

Окрему увагу було приділено процесу становлення ядерної програми КНДР, яка є ключовим елементом у структурі її зовнішньої політики та має безпосередній вплив на стабільність у Східній Азії. Історія розвитку ядерного компоненту КНДР починається з 1950-х років, коли країна налагодила науково-технічне співробітництво з СРСР у галузі мирного атома. Згодом, у зв'язку з погіршенням відносин із зовнішніми донорами, Пхеньян поступово трансформував свою ядерну політику з мирного використання в напрямі створення повноцінного військового потенціалу. Починаючи з 1990-х років, КНДР активно розробляє і вдосконалює ракетно-ядерні технології, демонструючи здатність до випробування ядерних боєголовок та міжконтинентальних балістичних ракет. У цьому контексті ядерна програма Північної Кореї виступає не лише засобом забезпечення стратегічного стримування, а й інструментом дипломатичного шантажу, з метою отримання економічних, політичних або безпекових поступок від країн Заходу.

Зовнішньополітичний курс КНДР формує специфічну модель взаємодії з регіональним і глобальним середовищем, у якій ядерна зброя відіграє ключову роль як фактор самозбереження режиму та водночас як виклик для міжнародної

стабільності. Теоретичний аналіз підтверджує, що стратегія Пхеньяна базується на прагматичному балансі між конфронтацією та обмеженим співробітництвом, з опорою на власні ресурси та технології, а також на традиційні альянси з певними зовнішньополітичними акторами. Усі ці аспекти обумовлюють необхідність системного розуміння внутрішніх мотивацій та стратегічних орієнтирів КНДР для об'єктивного аналізу впливу її ядерної програми на безпекову архітектуру Східної Азії.

Отже, результати першого розділу дозволяють стверджувати, що зовнішньополітична активність КНДР, зокрема у сфері ядерної безпеки, становить серйозний виклик для регіональної стабільності. Її оцінка потребує комплексного врахування історичних передумов, ідеологічних засад, геополітичних обставин, а також стратегічної логіки, що визначає дії північнокорейського керівництва. У подальших розділах дослідження буде здійснено емпіричний аналіз впливу ядерної програми КНДР на регіональну безпеку із залученням конкретних прикладів міжнародної реакції, безпекових стратегій сусідніх країн та спроб дипломатичного врегулювання.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ВИРІШЕННЯ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ КНДР ЧЕРЕЗ ЇЇ ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ У СХІДНІЙ АЗІЇ

2.1. Ядерна програма КНДР як проблема стабільності Східної Азії

Розуміння безпеки трансформувалося впродовж історії розвитку людської цивілізації. Від античних уявлень до сучасного міжнародного правового дискурсу категорія безпеки залишалася визначальною у процесах формування політичного порядку та структур влади. Протягом тривалого періоду світова політична думка домінувала в релігійних і філософсько-етичних уявленнях про безпеку як про вищу цінність суспільного буття. Вестфальська система, що склалася після Тридцятилітньої війни, закріпила концепцію державного суверенітету як ключового чинника міжнародної безпеки, відкривши шлях до кодифікації принципів невтручання, територіальної цілісності та балансу сил.

Ще з античності міркування про безпеку займали чільне місце в політичній філософії. Арістотель і Платон розглядали державу як головного гаранта безпеки громадян шляхом впорядкування суспільного життя відповідно до принципів справедливості та загального блага. Безпека у їхніх творах осмислюється як ідеальний стан, що можливий лише за умови гармонії між правителями і підданими. У європейському інтелектуальному просторі концепція безпеки еволюціонувала завдяки працям мислителів Нового часу – Т. Гоббса, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози, Ф. Гегеля та інших. Вони заклали філософські підвалини для розуміння безпеки як гарантованого державою захисту індивідів від внутрішніх і зовнішніх загроз, зокрема через суспільний договір і верховенство закону.

Особливого значення набуває праця І. Канта «До вічного миру», в якій уперше на теоретичному рівні обґрунтовано ідею неминучості створення міжнародної системи безпеки, що ґрунтується на забороні агресивної війни, утвердженні республіканських форм правління та міждержавному правовому

порядку. Кантіанська парадигма стала підґрунтям сучасних підходів до створення інститутів колективної безпеки, таких як ООН.

Сучасні аналітики широко застосовують ідеї класиків політичної думки при формуванні стратегій національної та міжнародної безпеки. Зокрема, в умовах загострення глобальних загроз, пов'язаних із розповсюдженням зброї масового знищення, питання концептуального осмислення безпеки набуває особливої актуальності. В цьому контексті вагому роль відіграє діяльність наукових інституцій, зокрема аналітичних центрів, які систематизують дані щодо тенденцій розвитку міжнародного середовища, зокрема в Східній Азії.

Упродовж останнього десятиліття науковий дискурс безпеки зазнав суттєвих трансформацій. Якщо раніше міжнародна безпека вбачалася виключно в контексті державного суверенітету та міждержавних відносин, то нині її рамки розширено до суспільного та навіть індивідуального рівнів. Такий підхід відповідає вимогам новітньої міжнародної ситуації, в якій нестабільність в окремому регіоні здатна мати транснаціональний ефект, що особливо проявляється у випадку Північної Кореї [8].

Поняття безпеки в національному законодавстві багатьох країн визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Це визначення, хоч і має універсальний характер, у випадку ядерного виклику КНДР потребує розширеного тлумачення з урахуванням геостратегічної специфіки регіону Східної Азії.

Серед головних інструментів забезпечення міжнародної безпеки, які сформульовані в системі міжнародного права, виділяють:

- колективну безпеку (як універсальну, так і регіональну);
- мирні засоби врегулювання конфліктів;
- заходи щодо зниження рівня міжнародної напруги та зупинення гонки озброєнь;
- заходи з недопущення ядерної війни;
- протидію актам агресії;
- право на самооборону;

- діяльність міжнародних організацій;
- нейтралізацію і демілітаризацію окремих територій;
- ліквідацію іноземних військових баз;
- створення зон миру;
- заходи довіри між державами.

Особливе значення мають перші три механізми, адже саме вони забезпечують базову структуру системи міжнародної безпеки, що дозволяє оперативно реагувати на загрози, пов'язані з порушенням режиму нерозповсюдження ядерної зброї. На фоні ескалації північнокорейської ядерної програми вищезазначені механізми постають не лише як нормативні конструкції, а як необхідні практичні інструменти. КНДР, порушуючи норми міжнародного права, впродовж останніх десятиліть проводить послідовну політику ядерного шантажу, що ставить під сумнів ефективність існуючих інститутів колективної безпеки. Регулярні ядерні випробування, у поєднанні з мілітаризацією зовнішньої політики, спричиняють загрозу широкомасштабної дестабілізації не лише Корейського півострова, а й усього регіону Східної Азії [9, с. 120-126].

У зв'язку з цим у науковому середовищі набирає ваги дискусія про перегляд підходів до архітектури міжнародної безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Експерти вказують на необхідність створення нової регіональної платформи безпеки, що могла б поєднати універсальні принципи ООН з конкретними потребами субрегіону, зокрема враховуючи специфіку ядерної проблеми КНДР. Таким чином, ядерна програма Північної Кореї є не лише порушенням міжнародних зобов'язань, а й критичним викликом для регіональної стабільності Східної Азії. Її існування підриває наявні механізми безпеки, актуалізує необхідність модернізації міжнародного правового інструментарію та переосмислення ролі ключових акторів у гарантуванні стабільності. Це робить проблему КНДР центром регіонального і глобального безпекового порядку XXI століття [9, с. 120-126].

Сучасна система міжнародної безпеки ґрунтується на принципах рівної безпеки для всіх держав і на недопущенні нанесення шкоди безпеці жодної

країни. Її основною метою є забезпечення стабільного, мирного співіснування суб'єктів міжнародного права в умовах динамічної трансформації світового порядку. Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті розгляду ядерної програми Кореїської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) як загрози регіональній безпеці у Східній Азії. Механізмами гарантування глобальної стабільності виступають універсальні міжнародні інститути, зокрема Організація Об'єднаних Націй, яка покликана координувати зусилля держав щодо збереження миру та запобігання воєнним конфліктам [25].

ООН як головна структура сучасної системи колективної безпеки, у відповідності до положень Статуту, має виняткові повноваження у виявленні загроз миру, оцінці їхньої серйозності та прийнятті рішень щодо застосування заходів для відновлення чи збереження міжнародної безпеки. Ключову роль у цьому контексті відіграє Рада Безпеки, яка функціонує на постійній основі, забезпечуючи оперативне реагування на виклики, зокрема такі, як розробка та випробування ядерної зброї КНДР.

До компетенції Ради Безпеки входить прийняття примусових заходів проти агресора, включаючи застосування збройних сил, однак ефективність цього механізму обмежена необхідністю консенсусу між усіма постійними членами Ради. Генеральна Асамблея, натомість, виступає форумом для обговорення проблем безпеки та платформи дипломатичних переговорів, спрямованих на попередження конфліктів і зміцнення глобального миру.

Статут ООН закріпив нову парадигму міжнародної взаємодії, яка передбачає мирне співіснування держав із різними суспільно-політичними системами та ідеологіями. Основні інструменти, які використовує ООН для забезпечення безпеки, включають превентивну дипломатію, миротворчу діяльність, процеси миробудівництва, боротьбу з тероризмом та роззброєння. У рамках превентивної дипломатії, спеціальні посланці Генерального секретаря здійснюють посередництво у зонах потенційної напруги, а в деяких випадках їхня присутність виступає як фактор стримування ескалації конфлікту. Подібна практика часто реалізується у взаємодії з регіональними організаціями.

Миротворча діяльність ООН охоплює не лише утримання миру в гарячих точках, але й сприяння політичному врегулюванню, захист цивільного населення, допомогу в процесах роззброєння, підтримання конституційного порядку, організацію демократичних виборів, забезпечення прав людини та утвердження верховенства права. Миробудівництво як діяльність, спрямована на стабілізацію ситуації у постконфліктних державах, включає підтримку національного потенціалу для врегулювання конфліктів, запобігання їхній ескалації та формування основ сталого розвитку.

У сучасному міжнародному порядку однією з найнебезпечніших загроз визнається поширення ядерної зброї, зокрема з боку держав, які не дотримуються норм міжнародного права або мають нестабільний політичний режим. Північна Корея, яка систематично порушує положення Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), є прикладом такого загрозливого суб'єкта. У 1968 році було підписано ДНЯЗ, який став головним міжнародно-правовим документом у сфері ядерного нерозповсюдження, однак КНДР, підписавши його, у подальшому відмовилася від участі в ньому [32].

Особливу загрозу ядерна програма КНДР становить для країн Східної Азії — Японії, Південної Кореї та Китаю. Ядерні випробування, ракетні пуски та воєнізована риторика з боку Пхеньяна спричиняють дестабілізацію безпекового середовища регіону, змушуючи сусідні країни переглядати оборонні стратегії та зміцнювати військові союзи, зокрема між США і Республікою Корея [30]. Такі дії спричиняють ефект "доміно", який може призвести до нової гонки озброєнь, підризу довіри між державами та загального загострення геополітичної ситуації в регіоні.

Розробка ядерної програми Північною Кореєю супроводжується ідеологічним наративом, згідно з яким володіння ядерною зброєю є єдиним гарантом національного виживання в умовах зовнішнього тиску. Таке трактування національної безпеки перетворює КНДР на суб'єкта, який не піддається класичним інструментам стримування та дипломатичного тиску. У зв'язку з цим, міжнародна спільнота змушена шукати альтернативні механізми

впливу, зокрема шляхом впровадження санкцій, здійснення блокування ресурсів, дипломатичної ізоляції та зміцнення регіональних коаліцій безпеки.

На тлі загострення безпекової ситуації у Східній Азії варто звернути увагу на діяльність Комітету ООН з роззброєння, який розробляє концепції врегулювання ядерних питань, а також координує діалог між державами щодо обмеження озброєнь. Саме через призму глобального врегулювання ядерної загрози можна оцінити дії Північної Кореї як такі, що порушують основи міжнародного порядку та суперечать універсальним принципам сталого розвитку. Таким чином, ядерна програма КНДР не лише загрожує регіональній стабільності, а й ставить під сумнів ефективність сучасної системи глобальної безпеки. Її існування потребує перегляду усталених механізмів реагування міжнародної спільноти, активізації діяльності інститутів безпеки, зокрема Ради Безпеки ООН, а також консолідації зусиль держав, які зацікавлені в підтриманні миру у Східній Азії. Подальший розвиток подій навколо ядерної програми КНДР залежить від ефективності міжнародної дипломатії, ступеня залучення глобальних акторів та готовності до компромісів на основі загальнолюдських цінностей і принципів міжнародного права.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (далі — ДНЯЗ) виступає ключовим елементом глобального режиму нерозповсюдження та закладає всеохоплюючу юридично зобов'язуючу основу, що ґрунтується на трьох основоположних принципах. По-перше, держави, які не володіли ядерною зброєю станом на 1967 рік, тобто за рік до відкриття договору для підписання, зобов'язувалися не набувати її. По-друге, п'ять держав, які мали статус ядерних держав відповідно до факту здійснення ядерних випробувань до 1967 року, зобов'язалися не сприяти іншим державам у придбанні ядерної зброї, а також просуватися до повного ядерного роззброєння. До таких держав належать США, Велика Британія, Франція та Китай. По-третє, державам, які не мають ядерної зброї, гарантується доступ до мирного використання ядерних технологій, зокрема у сфері енергетики [18].

ДНЯЗ набув чинності у 1970 році та переглядається кожні п'ять років на конференціях з огляду виконання положень договору. Попри те, що первісно

договір укладався на обмежений термін у 25 років, 11 травня 1995 року учасники ухвалили рішення про безумовне та безстрокове його продовження. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) уповноважене наглядати за дотриманням умов договору, а також надавати державам, які не мають ядерної зброї, допомогу у сфері розвитку цивільних ядерних технологій [18].

Структурно ДНЯЗ включає преамбулу та одинадцять статей, які, хоча й не містять прямого вираження концепції «трьох стовпів», часто тлумачаться як побудовані на принципах: 1) нерозповсюдження; 2) роззброєння; 3) право на мирне використання ядерних технологій. Взаємозв'язок цих елементів забезпечує стабільне функціонування глобального режиму ядерної безпеки: виконання державами зобов'язань щодо нерозповсюдження є основою для поступу в роззброєнні, а також для тіснішого міжнародного співробітництва у галузі мирного використання ядерної енергії. Водночас окремі аналітики піддають критиці концепцію «трьох стовпів», вважаючи її штучною та такою, що вводить в оману, оскільки сама назва договору акцентує винятково на нерозповсюдженні.

З огляду на це, ситуація з КНДР постає як один із найскладніших викликів у сфері режиму ДНЯЗ. Північна Корея приєдналася до договору 12 грудня 1985 року, однак 10 січня 2003 року офіційно заявила про вихід із нього. Причиною стала заява США про те, що КНДР здійснює нелегальну програму збагачення урану. У відповідь США припинили поставки мазуту згідно з рамковими домовленостями 1994 року, які врегулювали проблему виробництва плутонієвої зброї КНДР. 10 квітня 2003 року відбулося фактичне набуття чинності рішення про вихід із договору, що зробило КНДР першою державою в історії, яка офіційно залишила ДНЯЗ [32].

Варто зазначити, що ще 12 березня 1993 року Пхеньян оголосив про намір вийти з договору, однак призупинив реалізацію цього кроку до набуття ним чинності. 10 лютого 2005 року КНДР заявила про наявність ядерної зброї та вийшла із шестисторонніх переговорів, ініційованих Китаєм із метою дипломатичного врегулювання. У своїй заяві північнокорейський уряд зазначив, що «вже вжив рішучих заходів щодо виходу з ДНЯЗ і створив ядерну

зброю для самозахисту у відповідь на відкриту політику ізоляції та задушення КНДР з боку адміністрації Буша». У вересні 2005 року було досягнуто попередньої домовленості, згідно з якою КНДР погодилася відмовитися від ядерної зброї, знищити всі об'єкти з її виробництва, знову приєднатися до ДНЯЗ і допустити інспекторів МАГАТЕ. Однак питання постачання легководних ядерних реакторів, як альтернативи розвитку національної атомної енергетики КНДР, залишилося невирішеним. 20 вересня 2005 року Пхеньян підкреслив, що не повернеться до ДНЯЗ і не демонтує свій ядерний арсенал, доки не отримає відповідних реакторів [32].

Подальший розвиток ситуації лише поглибив кризу. 2 жовтня 2006 року міністр закордонних справ КНДР повідомив про намір провести ядерне випробування. 9 жовтня того ж року Геологічна служба США зафіксувала сейсмічну активність із магнітудою 4,3 за шкалою Ріхтера в районі на північ від Кімчхека, що підтвердило проведення підземного ядерного випробування. Уряд КНДР офіційно підтвердив успішне завершення випробування ядерного пристрою роздільного типу [25].

У цьому контексті ядерна програма Північної Кореї виступає потужним дестабілізаційним чинником для безпекової архітектури Східної Азії. Її вихід із ДНЯЗ не лише порушує правові засади міжнародного режиму нерозповсюдження, але й створює загрозу розбалансування стратегічної стабільності в регіоні. Реакція сусідніх держав — Південної Кореї, Японії, Китаю — визначається як політикою стримування, так і потребою у зміцненні оборонних союзів (зокрема США – Південна Корея та США – Японія) [15]. У відповідь на загрозу з боку КНДР у регіоні зростають витрати на оборону, розширюються програми ПРО (протиракетної оборони), а також здійснюється модернізація військово-технічного потенціалу.

Загроза ядерної провокації з боку КНДР підвищує ризики виникнення локального конфлікту, який може перерости у ширшу ескалацію. Також існує ймовірність виникнення регіональної гонки озброєнь, що прямо суперечить положенням ДНЯЗ. Країни Східної Азії, зокрема Японія та Південна Корея, попри офіційну приверженість режиму нерозповсюдження, активно розвивають

науково-технічні спроможності у сфері мирного атома, що, у разі послаблення міжнародного контролю, може мати небезпечні наслідки. Таким чином, ядерна програма КНДР є однією з найбільш серйозних загроз для регіональної стабільності Східної Азії, водночас кидаючи виклик глобальним механізмам нерозповсюдження. Ефективне вирішення цього питання потребує не лише дипломатичного тиску та санкцій, але й розширення інституційного впливу МАГАТЕ, залучення нових форматів діалогу (наприклад, багатосторонніх консультацій за участю ООН, ЄС та інших суб'єктів) і створення комплексної регіональної безпекової архітектури, яка враховувала б інтереси як ядерних, так і неядерних держав.

У сучасному глобальному безпековому середовищі Кореїська Народно-Демократична Республіка (КНДР) займає особливе місце як держава-провокатор, що систематично порушує принципи міжнародної стабільності та режиму нерозповсюдження ядерної зброї. З моменту започаткування своєї ядерної програми Північна Корея вже здійснила шість ядерних випробувань, останні з яких відзначались високим рівнем технічної складності та потужністю. Напрямок розвитку ядерної програми КНДР і далі залишається непрозорим, проте аналіз політичної риторики Пхеньяна та активність у сфері випробувань як ядерного, так і балістичного озброєння свідчить про його намір вийти за межі обмеженої оперативної програми та забезпечити собі стратегічний потенціал ядерного стримування.

Водночас, варто зазначити, що реалізація амбітної програми створення ядерного арсеналу є для КНДР надзвичайно ресурсозатратною як у фінансовому, так і в технічному вимірах. Досягнення Північною Кореєю повноцінного ядерного потенціалу потребуватиме значно більшого обсягу часу, коштів та випробувань. Істотний вплив на уповільнення розробки ядерного озброєння мали й санкції, запроваджені міжнародною спільнотою проти КНДР з 2006 року.

Одним із головних пояснень прагнення окремих держав, зокрема КНДР, до ядерної зброї є фактор загрози безпеці. Північнокорейський режим з моменту утворення держави після Другої світової війни сприймав питання

виживання виключно крізь призму зовнішньої військової загрози. Як стверджував знаний фахівець із ядерних технологій Зігфрід Геккер, більшість ядерних рішень Пхеньяна можна зрозуміти, дослідивши, як саме він сприймав еволюцію регіонального безпекового середовища протягом десятиліть. У контексті цього, американський політолог Каплан наголошує, що Північна Корея прагне володіти ядерним арсеналом з тієї ж причини, що й інші малі держави — для стримування агресії сильніших акторів. Пхеньян щиро побоюється військового вторгнення з боку Сполучених Штатів Америки. Режим Кімів упродовж десятиліть цементував свою владу та підкоряв населення за допомогою риторики постійної загрози та протистояння "ворожому Заходу". Від самих витоків режиму Північна Корея позиціонувала себе як "креветка серед китів", що виживає, маневруючи між великими державами [20].

Перший очільник країни Кім Ір Сен остаточно переконався у необхідності створення ядерного потенціалу після Корейської війни, завершеної лише перемир'ям, а також через відмову Китаю поділитися ядерними технологіями після свого першого випробування у 1964 році. Подальша активізація холодної війни, військова підтримка США Південної Кореї лише зміцнили цю рішучість [19].

У 2016 році на сесії Генеральної Асамблеї ООН міністр закордонних справ КНДР Лі Йон Хо офіційно заявив, що ядерна зброя є "праведною мірою самозахисту" від "постійної ядерної загрози з боку Сполучених Штатів". Він також зазначив, що поки існує бодай одна ворожа ядерна держава, ядерне стримування буде єдиною гарантією безпеки КНДР та миру на Корейському півострові. КНДР послідовно звинувачує США та Південну Корею у прагненні ліквідувати північнокорейське керівництво, а також піддає критиці роль ООН, вважаючи її інструментом американської гегемонії [23].

Американські аналітики висловлюють глибоку стурбованість як темпами, так і рівнем технічної досконалості північнокорейських розробок. Ядерна зброя, згідно з офіційними деклараціями Пхеньяна, виконує функції не лише стримування, але й засобу підвищення міжнародного престижу та тиску на

дипломатичному рівні. Північна Корея відверто заявила, що не відмовиться від свого ядерного потенціалу до того моменту, поки інші ядерні держави не зроблять аналогічного кроку. Окрему увагу Пхеньян приділяє розвитку засобів доставки ядерних зарядів, зокрема міжконтинентальних балістичних ракет. Попри міжнародне засудження та численні резолюції Ради Безпеки ООН, КНДР не лише не припиняє програму, але й нарощує її масштаби.

Очевидно, що північнокорейська ядерна проблема не належить до тих глобальних криз, які мають потенціал до самовирішення. Постійне зростання кількості ядерних випробувань, зокрема два у 2016 році, засвідчує трансформацію ядерної програми з інструменту стримування до національного пріоритету стратегічного масштабу. Вже зараз розробки у сфері міжконтинентальних ракет чітко свідчать про намір режиму Кім Чен Ина досягти здатності уражати території, віддалені від Корейського півострова, зокрема континентальну частину США.

Отже, КНДР не демонструє зацікавленості в інтеграції до міжнародного співтовариства, не шукає союзників і свідомо ігнорує принципи колективної безпеки. Навпаки, вона чинить спротив міжнародному тиску, а її реакцією на санкції, введені за перше ядерне випробування 2006 року, стало лише посилення ядерних амбіцій. Саме це і перетворює проблему КНДР на головний дестабілізуючий чинник у Східній Азії, що створює серйозну загрозу не лише для Південної Кореї та Японії, але й для загальносвітової архітектури безпеки.

2.2. Санкції як інструмент впливу інших міжнародних акторів на розвиток ядерної програми Північної Кореї

Протягом понад десятиліття світові держави здійснюють систематичний тиск на Корейську Народну-Демократичну Республіку (КНДР) шляхом запровадження широкомасштабних економічних і фінансових санкцій, мета яких полягає у примушенні північнокорейського керівництва до відмови від ядерного арсеналу. Хоча ці заходи призвели до значних втрат у північнокорейській економіці, їх ефективність виявилась неоднозначною через

низку обставин, серед яких – нездатність деяких держав повноцінно впровадити санкції, а також готовність низки компаній та окремих акторів на міжнародному рівні ігнорувати встановлені обмеження. Попри періодичне посилення санкційного режиму, міжнародна спільнота досі ставить під сумнів спроможність цього інструменту домогтися остаточної денуклеаризації КНДР.

Ключовим викликом для глобальної безпеки, що зумовлює запровадження санкцій, є багаторічна активність КНДР у розробці ядерної зброї та засобів її доставки, зокрема балістичних ракет, що вже неодноразово викликала осуд міжнародного співтовариства. Ядерний арсенал у стратегічній доктрині Пхеньяна виконує функцію гаранта виживання режиму, оскільки керівництво Північної Кореї розглядає його як єдиний засіб стримування як зовнішніх, так і внутрішніх загроз. У своїй риторичі Пхеньян регулярно посиляється на наявність військових баз США в регіоні та спільні військові навчання з Південною Кореєю та Японією як на фактори, що безпосередньо загрожують суверенітету держави [24]. Варто зазначити, що КНДР ратифікувала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) у 1985 році, але у 2003 році оголосила про вихід з нього, обґрунтовуючи це ворожою політикою Сполучених Штатів. Уже в 2006 році відбулося перше ядерне випробування, яке поклало початок новому етапу санкційного тиску.

Як зазначають окремі аналітики, для лідерів Північної Кореї, зокрема для Кім Чен Ина, ядерна зброя виступає своєрідним «драгоцінним мечем» та «срібною кулею», що дозволяє тримати у страху як внутрішніх опонентів, так і зовнішніх супротивників. Попередні спроби врегулювання ситуації шляхом двосторонніх та багатосторонніх переговорів, що велися ще з 1990-х років, виявилися безрезультатними. Зусилля щодо дипломатичної розрядки, зокрема спроби адміністрації Білла Клінтона укласти угоду з Пхеньяном у 1994 році, не зупинили ядерну програму. Натомість Північна Корея продовжила розробку зброї масового ураження, що змусило світову спільноту повернутися до режиму санкцій [20].

Центральним механізмом міжнародного тиску стали санкції, запроваджені Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй у відповідь на

низку ядерних випробувань, проведених КНДР у 2006, 2009, 2013, 2016 та 2017 роках. Спочатку ці санкції були орієнтовані виключно на заборону експорту та імпорту озброєнь та матеріалів подвійного призначення, однак згодом були розширені до предметів розкоші, фінансових операцій та міжнародних перевезень, що мало на меті вдарити по елітах режиму.

Загалом Радою Безпеки ООН було одностайно прийнято майже дюжину резолюцій, спрямованих на обмеження економічної активності КНДР. Зокрема:

- Резолюція №1718 (2006) вимагала припинення ядерних випробувань, заборонила експорт до КНДР деяких категорій озброєнь і предметів розкоші.
- Резолюція №1874 (2009) розширила ембарго на постачання зброї, передбачала інспекцію суден з підозрілим вантажем.
- Резолюція №2087 (2013) посилила можливості країн-членів арештовувати та знищувати вантажі, які пов'язані з військовими програмами КНДР.
- Резолюція №2094 (2013) запровадила фінансові обмеження, спрямовані на виведення КНДР з міжнародної фінансової системи.
- Резолюція №2270 (2016) наклала заборону на експорт золота, ванадію, титану та рідкоземельних металів, а також частково обмежила експорт вугілля й заліза.
- Резолюція №2321 (2016) значно зменшила квоти на експорт вугілля та заборонила експорт міді, нікелю, цинку і срібла.
- Резолюція №2371 (2017) повністю заборонила експорт вугілля, заліза, свинцю та морепродуктів, а також обмежила діяльність Зовнішньоторговельного банку КНДР.
- Резолюція №2375 (2017) обмежила імпорт сировини нафти, заборонила створення спільних підприємств і роботу громадян КНДР за кордоном.
- Резолюція №2397 (2017) встановила щорічний ліміт на імпорт нафтопродуктів у 500 тис. барелів, заборонила експорт харчових продуктів, машин та електрообладнання, а також передбачала репатріацію всіх північнокорейських громадян, які отримують прибутки за кордоном, протягом 24 місяців.

Попри ретельну архітектоніку санкційного режиму, важливо визнати, що його ефективність значною мірою залежить від злагоджених дій міжнародної спільноти. Досвід реалізації вищезгаданих резолюцій засвідчив, що з 193 держав-членів ООН лише 77 надали повні звіти про впровадження санкцій, що свідчить про наявність істотного розриву між формальною підтримкою резолюцій і їх фактичним виконанням. Okремо варто зазначити роль Китаю як ключового економічного партнера КНДР. Хоча офіційно Пекін підтримував більшість санкційних резолюцій, фактичне виконання обмежень часто викликало сумніви в експертних колах. Наприклад, лише у лютому 2017 року Китай оголосив про повну заборону імпорту вугілля з КНДР, незважаючи на те, що така заборона мала діяти раніше [30].

Санкції також обмежують діяльність установ ООН у сфері гуманітарної допомоги Північній Кореї. Проте, попри всі обмеження, організації ООН можуть надавати допомогу у вигляді постачання харчів, ліків, питної води та санітарно-гігієнічних засобів. Таким чином, санкції проти КНДР відіграють роль важливого інструменту міжнародного тиску, спрямованого на стримування розвитку її ядерної програми. Проте, зважаючи на багаторічний опір режиму та непослідовність реалізації санкцій з боку окремих держав, ефективність цього механізму вбачається обмеженою. Для досягнення стійкої денуклеаризації, на думку дослідників, необхідним є не лише поглиблення санкційного режиму, але й паралельне залучення дипломатичних, економічних та гуманітарних інструментів, а також врахування інтересів усіх регіональних акторів у Східній Азії.

Важливу роль у стримуванні Північної Кореї від подальшої реалізації її ядерної програми відіграють санкційні механізми, ініційовані ключовими міжнародними акторами. Серед них особливе місце посідають Китайська Народна Республіка, Сполучені Штати Америки та Південна Корея, які впродовж останніх десятиліть демонстрували послідовність та прагматичність у застосуванні обмежувальних заходів з метою недопущення розширення воєнного потенціалу КНДР. Санкції в цьому контексті виступають не лише

формою покарання, але й політичним інструментом примусу до дотримання міжнародних норм і правил у сфері нерозповсюдження ядерної зброї.

Китай, як один із головних економічних партнерів Північної Кореї, запровадив ряд важливих обмежень, орієнтуючись на резолюції Ради Безпеки ООН. У лютому 2017 року офіційний Пекін оголосив про заборону імпорту кам'яного вугілля з КНДР до кінця року, що мало вагоме значення, враховуючи обсяг цього ресурсу в північнокорейському експорті. Окрім того, було запроваджено ембарго на постачання низки нафтопродуктів, а також заборону на імпорт текстильної продукції з Північної Кореї — одного з провідних джерел її валютних надходжень [26].

Значну жорсткість санкційної політики щодо КНДР продемонстрували Сполучені Штати Америки. Ще з 1950-х років торгівля між двома державами регулювалася відповідно до Закону про торгівлю з ворогом 1917 року. Хоча формально частина обмежень була знята у 2008 році, основні заборони залишились чинними, зокрема в межах Закону про міжнародні надзвичайні економічні повноваження. Особливе значення мало прийняття у 2016 році Конгресом США Закону про санкції та зміцнення політики щодо Північної Кореї, який передбачав запровадження обов'язкових санкцій стосовно організацій та осіб, причетних до створення зброї масового ураження, незаконної торгівлі озброєнням, порушень прав людини та інших видів протиправної діяльності [34].

Цей нормативний акт також поширювався на компанії, що брали участь у торгівлі мінеральною сировиною або металами з КНДР, що становило більшу частину її експорту, а також містив вимогу до Міністерства фінансів США визначити статус КНДР як країни, що створює «основну загрозу» для глобальної системи запобігання відмиванню коштів. Особливу увагу приділено санкціям у сфері порушень прав людини, а також в галузі кібербезпеки. У 2017 році адміністрація президента Д. Трампа зробила кілька рішучих кроків у напрямку ще більш жорсткої політики. Так, після загибелі американського туриста Отто Вормбіра, було запроваджено заборону для громадян США відвідувати КНДР з 1 вересня 2017 року. Вже в серпні того ж року набрав

чинності закон «Про протидію противникам Америки за допомогою санкцій», що унормовував нові обмежувальні заходи [24].

21 вересня 2017 року було підписано указ президента США, яким дозволялося замороження активів будь-яких компаній, організацій чи осіб, що беруть участь у торгівлі з КНДР. Також під санкції підпали авіа- та морські судна, які здійснювали візити до Північної Кореї — їм заборонялося в'їжджати на територію США протягом 180 днів. Білий дім чітко артикулював вибір для іноземних фінансових установ: співпраця з США чи участь у фінансовому обслуговуванні режиму КНДР [33].

25 вересня 2017 року було ухвалено указ про заборону в'їзду громадянам КНДР до США. Подальші санкції були запроваджені після захоплення південнокорейського риболовецького судна — в результаті до санкційного списку було додано сім фізичних осіб і три установи КНДР, причетних до серйозних порушень прав людини, включно з катуваннями, стратою та примусовою працею. На міжнародному рівні рішучість продовжувати санкційний тиск на КНДР підтвердила й Північноатлантична рада. 11 липня 2018 року, під час саміту НАТО у Брюсселі, лідери 29 країн ухвалили декларацію, що закликала до неухильного дотримання санкцій, хоча й зазначала позитивні зрушення у сфері дипломатії на Корейському півострові. Важливу роль у зміцненні санкційного режиму зіграли також позиції віцепрезидента США Майка Пенса та прем'єр-міністра Японії Сіндзо Абе, які 13 листопада 2018 року наголосили на необхідності збереження санкцій до повної денуклеаризації КНДР. При цьому, 20 грудня 2018 року з'явилися повідомлення про можливий перегляд американської заборони на подорожі до Північної Кореї [26].

Південна Корея, попри складну історію міждержавних відносин, також вдалася до санкцій. Після потоплення корвета «Чхонан» у 2010 році, Сеул ввів санкції, відомі як «Заходи 24 травня». Вони передбачали заборону заходу суден КНДР до територіальних вод Південної Кореї, припинення міжкорейської торгівлі (за винятком індустріального комплексу Кесон), а також обмеження більшості культурних обмінів. У відповідь на ядерні випробування в січні 2016

року та запуск балістичної ракети в лютому того ж року, президент Пак Кин Хе оголосила про закриття комплексу Кесон, який до того часу залишався одним із небагатьох каналів економічної взаємодії двох Кореї. Загалом, аналіз санкційних заходів дозволяє констатувати не лише широку географію їх ініціаторів, а й гнучкість і адаптивність міжнародної спільноти до змін зовнішньополітичного контексту. Санкції відіграють не лише інструментальну, але й символічну роль, демонструючи глобальну солідарність у боротьбі проти порушення норм ядерного нерозповсюдження [29]. Одночасно, ефективність санкцій залежить від готовності ключових гравців до їх системного виконання та послідовного тиску на північнокорейський режим.

У контексті дослідження проблематики розвитку ядерної програми КНДР важливим чинником міжнародного тиску виступають санкції, які послідовно запроваджуються окремими державами та міжнародними організаціями. Санкційний механізм покликаний стримати подальше нарощення північнокорейського ядерного потенціалу через створення економічних, фінансових, дипломатичних і технологічних бар'єрів, що унеможливлюють доступ до ресурсів, необхідних для розвитку зброї масового ураження. Особливу роль у цьому процесі відіграють Японія та Європейський Союз, санкційна політика яких має власну історію формування та специфіку застосування.

У 2016 році уряд Японії суттєво посилив тиск на КНДР через запровадження комплексу обмежувальних заходів. До основних елементів японських санкцій можна віднести повну заборону на грошові перекази до Північної Кореї, за винятком тих, що здійснюються з гуманітарною метою та не перевищують суму в 100 000 єн. Крім того, японська влада здійснила заморожування активів фізичних осіб і організацій, пов'язаних з КНДР, які перебувають на території Японії. Також було заборонено в'їзд громадянам Північної Кореї, у тому числі спеціалістам у сфері ядерних та ракетних технологій, які перебували на території КНДР. Особливою мірою стало відновлення заборони на захід північнокорейських суден у японські порти, яка

також була поширена на інші судна, що раніше відвідували північнокорейські гавані [29].

Європейський Союз, зокрема, з 2006 року також послідовно імплементує комплексну санкційну політику щодо КНДР. Вона охоплює ембарго на постачання озброєння та пов'язаних з ним матеріалів, заборону на експорт авіаційного та ракетного пального, а також обмеження на торгівлю золотом, дорогоцінними металами та алмазами з офіційними структурами КНДР. Окремо передбачено заборону на імпорт корисних копалин, зокрема вугілля та залізної руди, за винятком обмеженого кола гуманітарно-виправданих угод. До переліку санкцій також входять обмеження на експорт предметів розкоші, скорочення фінансової підтримки зовнішньої торгівлі Північної Кореї, обмеження в інвестиційній та фінансовій діяльності, запровадження обов'язкових інспекцій вантажів, що експортуються та імпортуються до/з КНДР, а також заборона на в'їзд окремим північнокорейським громадянам до країн-членів ЄС. 21 вересня 2017 року Європейський Союз додатково заборонив експорт до Північної Кореї нафтопродуктів та інвестиції в енергетичний сектор держави [26].

Оцінка ефективності санкцій залишається дискусійним питанням у міжнародних експертних колах. Зокрема, американський дослідник Джон Делурі висловлює скепсис щодо санкційного підходу, вказуючи на його малоефективність і навіть контрпродуктивність. На його думку, поточні санкції мають декларативний характер, є складними у реалізації та не здатні істотно вплинути на ядерну програму Північної Кореї. У протилежному таборі знаходяться такі фахівці, як професор Сонд Юн Лі та аналітик Джошуа Стентон, які закликають до посилення санкцій через впровадження так званих вторинних обмежень. Йдеться про блокування офшорних валютних резервів режиму, обмеження доступу до прибутків, що формуються через іноземних постачальників, а також впровадження жорстких фінансових санкцій щодо контрагентів режиму. На їхню думку, такі кроки суттєво послабили б економічний потенціал Пхеньяна, зменшивши фінансування військових,

силових структур і еліт, які забезпечують тоталітарну модель управління в країні.

Крім того, спостерігається певна зворотна реакція з боку КНДР, коли поглиблення санкцій супроводжується ескалацією агресивних дій з боку режиму. Від початку правління Кім Чен Ина у 2012 році кількість ядерних і ракетних випробувань перевищила ті, що були здійснені за правління його попередників – Кім Чен Іра та Кім Ір Сена – разом узятих. Таким чином, нові санкції можуть сприйматися Пхеньяном не як дипломатичний сигнал, а як пряма загроза виживанню режиму, що лише посилює мотивацію до подальшого розвитку стратегічного озброєння, зокрема – у напрямку створення міжконтинентальних балістичних ракет. У новорічному зверненні 2018 року Кім Чен Ин заявив, що країна «завершила формування ядерного потенціалу», попри тривалий санкційний тиск [19].

Отже, санкції як інструмент впливу на ядерну програму Північної Кореї мають обмежену ефективність за умов відсутності координації дій провідних геополітичних суб'єктів. Крім того, частина політологів підкреслює, що посилення санкцій без належного дипломатичного супроводу може не лише не сприяти денуклеаризації, а й поглибити конфронтацію на Корейському півострові.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження у межах другого розділу дозволяє зробити низку важливих висновків, що стосуються сутності, складності та перспектив врегулювання ядерної проблеми Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) у контексті її впливу на регіональну безпеку у Східній Азії. Аналіз ядерної програми КНДР як дестабілізаційного чинника довів, що вона є системною загрозою не лише безпосереднім сусідам — Південній Кореї, Японії та Китаю — а й ширшій регіональній безпековій архітектурі, зокрема, щодо ролі США, міжнародних організацій і військово-політичних альянсів. Вона порушує принципи нерозповсюдження ядерної зброї, закріплені в Договорі про

нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), членом якого Північна Корея формально була до 2003 року, та створює прецеденти, що можуть надихати інші країни на аналогічні дії.

Ядерна програма КНДР функціонує не лише як засіб забезпечення безпеки в умовах геополітичної ізоляції, а й як стратегічний інструмент тиску, за допомогою якого Пхеньян намагається отримати геополітичні поступки, зокрема пом'якшення санкцій, пряму міжнародну легітимацію режиму та визнання статусу ядерної держави. Водночас програма посилює гонку озброєнь у регіоні та викликає ланцюгову реакцію зміцнення військових союзів, зокрема між США, Японією і Південною Кореєю. Регулярне проведення КНДР ядерних випробувань і запусків балістичних ракет провокує відповідь у вигляді масштабних спільних навчань між США і союзниками, що у свою чергу викликає зростання напруженості в регіоні.

Міжнародна спільнота, зокрема ООН, ЄС, США, Японія та Південна Корея, застосували широкий спектр санкцій для стримування розвитку ядерної програми КНДР. Ці санкції мають як односторонній, так і багатосторонній характер і охоплюють фінансову, енергетичну, транспортну та дипломатичну сфери. Втім, аналіз довів, що ефективність санкцій є відносною і неоднозначною. З одного боку, вони суттєво обмежують економічний розвиток КНДР, знижують рівень технологічного імпорту та зменшують можливості для реалізації зовнішньої торгівлі. З іншого боку, наявність тіньових схем, підтримка з боку окремих країн (зокрема Китаю і РФ у певні періоди) та адаптаційна здатність північнокорейського режиму суттєво знижують дієвість обмежувальних заходів. Варто також зазначити, що санкційна політика не завжди супроводжується дипломатичними ініціативами, спрямованими на реальний діалог з Пхеньяном.

Отже, комплексна оцінка ядерної програми КНДР у контексті регіональної стабільності засвідчує, що вона є складним і багатофакторним викликом для міжнародної безпеки. Існує парадоксальна ситуація: спроби тиску, зокрема санкційного, не завжди призводять до денуклеаризації або хоча б до замороження програми, а навпаки, стимулюють її подальший розвиток як

елементу національної самозбережувальної стратегії. У цьому контексті постає необхідність розробки нових багаторівневих механізмів впливу, які б передбачали не лише обмежувальні, а й діалогові інструменти взаємодії з КНДР, з урахуванням її геополітичних інтересів, ідеології та внутрішньополітичної стабільності. Стратегія «максимального тиску» має бути збалансована з активною дипломатією, включенням регіональних акторів у переговорні процеси та створенням умов для поступової зміни безпекових пріоритетів північнокорейського керівництва.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ КНДР ЧЕРЕЗ ЇЇ ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ У СХІДНІЙ АЗІЇ

Конфлікт на Корейському півострові має тривалу історію, що формувалася під впливом геополітичного протистояння двох світових центрів сили – Сполучених Штатів Америки та Радянського Союзу, особливо в контексті холодної війни. Після завершення Другої світової війни, у 1945 році, Корею було розділено по 38-й паралелі: північну частину зайняв СРСР, а південну – США, що стало передумовою до утворення двох окремих держав – Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) та Республіки Корея (РК).

Війна 1950–1953 років, яка розпочалася з нападу КНДР, практично знищила південнокорейські збройні сили вже на початку бойових дій. Цей конфлікт часто трактується як непряме протистояння між США і СРСР, що здійснювали підтримку відповідно південної та північної сторін. У підсумку, лінія розмежування залишилася незмінною – вздовж 38-ї паралелі, а жодна зі сторін не досягла поставлених військово-політичних цілей [31].

На сучасному етапі співвідношення військових потенціалів КНДР та РК є приблизно симетричним, хоча Північна Корея зберігає перевагу за чисельністю особового складу. Проте ця перевага компенсується високотехнологічним оснащенням південнокорейської армії, її тісною військовою інтеграцією зі Сполученими Штатами та поступовим розвитком оборонної кооперації з Японією. Згідно з оцінками аналітиків, ключові компоненти військового потенціалу держав – економіка, демографія, науково-технічний прогрес та політична стабільність – дозволяють Республіці Корея підтримувати паритет з КНДР, попри кількісну перевагу останньої.

Водночас, найбільш суттєвою перевагою Північної Кореї залишається її ядерний арсенал. Ядерна програма КНДР вже досягла такого рівня, що дозволяє становити реальну загрозу не лише для Південної Кореї, а й для більш широкого регіону Східної Азії. За припущеннями експертів, КНДР може

володіти широким спектром ядерних засобів ураження: від авіаційних бомб до морських мін, торпед та балістичних ракет малої і середньої дальності. Програма не була спонтанною ініціативою, а сформувалася під впливом міжнародного контексту після закінчення холодної війни, коли США почали активно використовувати військову силу для зміни режимів у державах, які не відповідали їх інтересам. Це змусило низку країн розглядати ядерне озброєння як єдиний надійний інструмент гарантування національної безпеки.

Для Північної Кореї ядерна програма стала не лише символом національної гордості, а й стратегічним засобом стримування. Варто зазначити, що погрози Пхеньяна щодо застосування ядерної зброї носять переважно реактивний характер і спрямовані на запобігання зовнішній агресії. Проте загострення конфронтації між КНДР і США вивело цю проблему на новий рівень, у центрі якого стоять не лише двосторонні відносини, але й позиція інших ключових гравців регіону – Китаю, Японії, Республіки Корея.

У рамках ситуаційного аналізу можна виділити кілька мотивацій КНДР до активізації ядерної програми. По-перше, йдеться про військові стимули, які північнокорейське керівництво пояснює виключно міркуваннями безпеки. У цьому контексті слід розглядати три гіпотетичні сценарії: 1) агресивні дії РК проти КНДР; 2) інтервенція з боку США; 3) ініціювання бойових дій самою КНДР. Ключовим у цій дискусії є питання ймовірності реалізації цих сценаріїв та зв'язку між ними і ядерною стратегією Пхеньяна [29].

Експерти переважно погоджуються, що наразі немає прямих передумов для розгортання збройного конфлікту між Південною та Північною Кореєю. Це підтверджується як змістом військової доктрини РК, так і загальним курсом на нормалізацію двосторонніх відносин, який, зокрема, втілюється у підписанні спільної декларації 2002 року [20]. Водночас значною стримуючою обставиною залишається географічне розташування столиці Південної Кореї – Сеула, який знаходиться в безпосередній близькості до кордону, де КНДР зосредила понад 12 тисяч артилерійських установок і близько 750 ракет.

Суспільна думка в РК також переважно негативно ставиться до ініціатив, пов'язаних з потенційними ворожими діями проти КНДР, що є ще одним

фактором, який знижує ризик прямого конфлікту. Таким чином, можна зробити висновок, що розробка та розширення ядерної програми Північної Кореї обумовлена не стільки страхом перед безпосередньою агресією з боку РК, скільки прагненням до гарантування стратегічного виживання в умовах нестабільної міжнародної системи та багатовекторного зовнішнього тиску. Роль ядерної зброї у цьому контексті виконує функцію своєрідного «страхового полісу» проти іноземного втручання, перш за все з боку США, а також фактору політичного торгу на міжнародній арені. У подальшій перспективі, розвиток ядерного потенціалу КНДР і надалі становитиме загрозу для регіональної безпеки у Східній Азії. Це вимагає активізації зусиль міжнародної спільноти щодо відновлення переговорного процесу, модернізації інструментів режиму нерозповсюдження та врахування позицій усіх зацікавлених сторін регіональної безпеки.

Питання можливого проведення Сполученими Штатами Америки військової операції проти Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) після приходу до влади адміністрації Джорджа Буша-молодшого стало об'єктом жвавих дискусій серед експертів і політичних оглядачів. Саме з початку 2000-х років у Вашингтоні було активізовано обговорення можливості військового втручання з метою ліквідації потенційної ядерної загрози з боку Пхеньяна. З одного боку, частина експертів вказує на високу ймовірність реалізації такого сценарію. Про це свідчить як загальна логіка американської зовнішньої політики того періоду — зокрема, військова кампанія в Іраку, — так і очевидна перевага США в технологічному та військовому потенціалі, включаючи розробку «чистої» ядерної зброї малої потужності, яка може бути використана в регіональних конфліктах [26].

Значна присутність американських військ у регіоні, розгортання систем протиракетної оборони, модернізація авіаційного та флотського потенціалу США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), а також поступ у дослідженнях і розробках у сфері високотехнологічного озброєння, значно збільшують імовірність реалізації сценарію воєнного тиску або навіть обмеженої збройної акції проти КНДР. За твердженням окремих дослідників,

такі дії можуть бути спрямовані не лише на руйнування ядерної інфраструктури Північної Кореї, а й на психологічний тиск з метою політичної дестабілізації режиму.

Однак більшість експертів висловлюють обережніші оцінки. Вони наголошують, що активна мілітаризація Північної Кореї, включаючи її чисельну армію, здатну швидко мобілізувати сили на кордоні з Республікою Корея, суттєво підвищує ризики великомасштабного конфлікту в разі будь-якого збройного втручання. До того ж у військовій доктрині КНДР передбачено можливість превентивних або наступальних дій проти Півдня, де дислоковано військовий контингент США. Водночас, незважаючи на домінування ідеологізованої риторики, північнокорейське керівництво дотримується прагматичної стратегії в оцінці наслідків ймовірної війни на Корейському півострові. Зокрема, в Пхеньяні усвідомлюють високий рівень боєздатності Збройних сил Південної Кореї, оснащених сучасними технологіями, системами командування і зв'язку.

Додатковим стримувальним чинником є безпосередня військова присутність США в регіоні. Американські війська спроможні в короткий термін заблокувати північнокорейське вторгнення, забезпечивши оперативну перекидання підкріплення з континентальної частини Сполучених Штатів. За оцінками ряду аналітиків, будь-яка спроба Півночі реалізувати наступальні дії, неминуче спричинить повномасштабне втручання США і завершиться катастрофічною військовою поразкою КНДР.

Слід також враховувати, що згідно з положеннями Договору про дружбу між КНР і КНДР, підписаного 1961 року, Китай зобов'язується надати військову допомогу Північній Кореї лише у випадку агресії проти неї. Це означає, що в разі ініціативи з боку КНДР — а саме у разі її першого удару — Пекін найімовірніше займе нейтральну або стриману позицію, щоб уникнути прямого військового конфлікту з США та їх союзниками [19].

З огляду на вищевикладене, розвиток ядерної програми КНДР радше не свідчить про підготовку до наступальних дій проти Республіки Корея або військових баз США. Навпаки, продовження ядерних розробок трактується як

засіб стратегічного стримування та збереження суверенітету. Що ж до немілітарних чинників, більшість дослідників доходять висновку, що головною метою Пхеньяна є політичне та фізичне виживання чинного режиму. Саме в цьому контексті слід розглядати функціональність ядерної програми. Вона стає засобом внутрішньої мобілізації, забезпечення лояльності населення, легітимації політики правлячої еліти та підтримання авторитету вищого керівництва. Створення образу зовнішнього ворога, зокрема США та Південної Кореї, і одночасне зміцнення міфу про непереможність Корейської народної армії є невід'ємною частиною державної ідеології.

Варто зазначити, що за останні одинадцять років Північна Корея провела шість ядерних випробувань, що свідчить про цілеспрямованість і стратегічну довготривалість програми. У 2015 році Кім Чен Ин офіційно заявив про наявність у КНДР водневої бомби, що значно підвищує рівень загрози не лише для регіону, але й для всієї глобальної системи нерозповсюдження ядерної зброї [28].

У розвитку північнокорейської ядерної програми можна виокремити низку комплексних факторів. До зовнішньополітичних передумов слід віднести ізоляцію КНДР, зумовлену геополітичним зближенням між Сеулом, Пекіном та Москвою, а також активне втручання США в регіональні процеси. Загальні тенденції до лібералізації зовнішнього середовища і посилення демократичних ініціатив у Південній Кореї ще більше маргіналізують Пхеньян, який змушений консолідувати свою ідеологічну модель на основі «самозабезпечення» та автаркії.

У політичному аспекті КНДР прагне посилити свій вплив у Східній Азії, насамперед через утримання в міжнародному порядку денному питання безпеки на Корейському півострові. У такий спосіб Північна Корея отримує змогу впливати на регіональні процеси, утримуючи статус «держави з особливими умовами безпеки». В економічному ж плані КНДР значно поступається Республіці Корея: слабкий розвиток внутрішнього ринку, відсутність прямих інвестицій, низький рівень технологічного розвитку і

постійна залежність від зовнішніх дотацій, передусім з боку Китаю, є визначальними чинниками її ізоляваності.

До територіальних чинників належить, зокрема, проблема об'єднання Південної та Північної Кореї, що залишається важливим компонентом національного наративу для обох держав. У цьому контексті КНДР намагається створити стратегічну перевагу, використовуючи ядерну програму як інструмент політичного шантажу або посилення позицій на переговорах. Нарешті, розгляд інтересів основних акторів у регіоні засвідчує тристоронню конфігурацію конфлікту: КНДР – як держава, що прагне гарантувати своє виживання та статус у світі; Республіка Корея – як демократична держава з інтенсивною економікою; та США – як стратегічний союзник Сеула й головний опонент ядерної програми Пхеньяна.

У контексті подальшого розвитку ядерної програми Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) та її впливу на регіональну стабільність у Східній Азії доцільно здійснити комплексний аналіз позицій ключових суб'єктів міжнародних відносин, залучених до процесу врегулювання або загострення конфлікту на Корейському півострові. З огляду на це, слід розглядати позиції таких держав, як сама Північна Корея, Республіка Корея (Південна Корея), Сполучені Штати Америки, Китайська Народна Республіка, Японія, з урахуванням геополітичного контексту та особливостей зовнішньої політики кожної зі сторін.

Після розпаду СРСР КНДР втратила основного військово-політичного союзника, що спричинило зростання вразливості держави перед зовнішніми викликами з боку Південної Кореї та США. Саме в цей період керівництво КНДР приймає стратегічне рішення щодо розбудови власного військового потенціалу шляхом створення ядерної зброї як засобу забезпечення національного суверенітету й стримування можливої зовнішньої агресії. На сьогоднішній день ядерний арсенал КНДР виконує функцію фактора стримування, зокрема, протидії потенційному військовому втручання з боку Сполучених Штатів.

Південна Корея, у свою чергу, не демонструє готовності до нового масштабного військового конфлікту на півострові. Офіційний Сеул послідовно виступає за припинення ядерної та ракетної програми КНДР, вбачаючи в цьому основну передумову для забезпечення національної безпеки. З цією метою уряд Республіки Корея ініціює посилення економічного тиску на Північну Корею шляхом розширення санкційного режиму.

Щодо політики Сполучених Штатів Америки, слід зазначити, що впродовж 1990-х років американська адміністрація не надавала питанню північнокорейської ядерної загрози належної уваги, що створило умови для поступового зміцнення військово-стратегічного потенціалу КНДР. Проте вже за президентства Дональда Трампа відбулося певне загострення позиції Вашингтона щодо ядерного питання, хоча США й досі уникають прямої військової конфронтації з Пхеньяном. Американська стратегія зводиться до продовження санкційної політики, спрямованої на припинення функціонування ядерних реакторів КНДР та демонтаж її ядерної інфраструктури [18].

Позиція Китаю в умовах сучасних геополітичних змін виявилася найбільш неоднозначною. З одного боку, офіційний Пекін зацікавлений у збереженні стабільності в регіоні та стримуванні розширення американського впливу. З іншого — підтримка КНДР може у перспективі трансформуватися у загрозу безпеці самого Китаю. У зв'язку з цим Китай наразі займає нейтральну позицію, закликаючи до мирного врегулювання конфлікту.

Японія, як одна з ключових держав регіону, демонструє занепокоєність активізацією ядерної діяльності КНДР, зокрема через численні випробування ракет, які пролітають поблизу японської території. Незважаючи на те, що основною мішенню демонстрації сили з боку Пхеньяна виступає Вашингтон, Японія вбачає в цьому безпосередню загрозу для власної безпеки. Тому Токіо підтримує позицію США щодо посилення санкційного тиску на КНДР.

Другий сценарій полягає у можливій ескалації конфлікту. Навіть за умов посилення санкцій Північна Корея може продовжувати ракетно-ядерні випробування, наближаючи межу потенційної загрози до кордонів Японії, Південної Кореї або США. У такому випадку існує ймовірність удару по

території КНДР ракетними засобами, без прямого введення військ, що, однак, зумовить відповідну збройну реакцію Пхеньяна. У такому конфлікті, попри можливу поразку КНДР, коаліція під проводом США також зазнає значних втрат. Таким чином, ядерна програма КНДР продовжує залишатися ключовим фактором напруженості у Східній Азії. Незалежно від обраного сценарію розвитку подій, її вплив на регіональну стабільність є беззаперечним. Для забезпечення тривалого миру необхідне не лише посилення контролю над ядерною діяльністю, а й формування нових моделей багатосторонньої співпраці, які базувалися б на принципах дипломатії, міжнародного права та взаємоповаги суверенітету [18].

Одним із найбільш вірогідних сценаріїв розвитку подій довкола Корейського півострова залишається так зване дипломатичне розв'язання проблеми. Йдеться про потенційну ситуацію, за якої Північна Корея не відмовиться від подальшої розробки ракетно-ядерної програми, що має для Пхеньяна стратегічне значення як з позиції збереження суверенітету, так і як чинник стримування можливої агресії з боку Сполучених Штатів Америки, Японії чи Республіки Корея.

У відповідь на це Вашингтон продовжуватиме політику жорсткого санкційного тиску, що супроводжується спробами чинити вплив на Китайську Народну Республіку з метою формування політичного й економічного вакууму довкола КНДР. Такий розвиток подій загрожує Північній Кореї глибокою економічною кризою та потенційним розпадом державної вертикалі, чого Китай намагається уникнути. Варто підкреслити, що для Пекіна ядерна програма КНДР виконує також функцію буфера, що не дозволяє США фізично наблизитися до китайського кордону. З огляду на це, КНР зацікавлена у збереженні політичного режиму в Пхеньяні як елементу регіонального балансу. Саме Китай, як ключовий регіональний актор, прагне скерувати Північну Корею до відновлення переговорного процесу за участю Організації Об'єднаних Націй [23].

Реалізація дипломатичного сценарію можлива лише за умови усвідомлення керівництвом КНДР, що застосування військової сили неминуче

призведе до повного знищення нинішнього політичного режиму. Така перспектива може змусити північнокорейське керівництво обрати шлях переговорів, результатом яких стане досягнення компромісу: підписання договору про нерозповсюдження ядерної зброї з одночасним визнанням КНДР повноправним членом так званого «ядерного клубу», що зберігає свою ракетно-ядерну інфраструктуру. Отже, розв'язання проблеми полягатиме в застосуванні виключно дипломатичних засобів із паралельним збереженням балансу інтересів усіх сторін.

Аналізуючи можливі варіанти розвитку ситуації, доцільно виділити низку ключових умов ефективної реалізації дипломатичного сценарію. По-перше, країни, які мають безпосередній вплив на регіон — Китай, США, Японія та Південна Корея — мають виробити спільну позицію щодо майбутнього ядерного статусу Північної Кореї. По-друге, США повинні переглянути свою стратегію тиску та припинити політичну й економічну ізоляцію КНДР, що створить передумови для реального прогресу в межах шестисторонніх переговорів. Очевидно, що Пхеньян не погодиться на демонтаж власної ядерної інфраструктури, роззброєння або знищення наявного озброєння, оскільки саме ядерний арсенал забезпечує КНДР політичне виживання та стратегічну незалежність.

З огляду на викладене, одним із можливих компромісів могло б стати юридичне оформлення членства КНДР у ядерному клубі та її підписання договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що водночас легітимізує її поточний ядерний статус. Суттєвим чинником, що ускладнює досягнення стабільності на Корейському півострові, є чинний міжнародно-правовий режим, заснований на перемир'ї 1953 року. Враховуючи стрімкі геополітичні зміни, виникає потреба у його перегляді: необхідно перетворити 38-му паралель на міжнародно визнаний державний кордон між КНДР та Республікою Корея. Такий крок уможливить повноцінне встановлення дипломатичних відносин між державами та створить підстави для деескалації. Виведення військової техніки з прикордонної зони та укладення нових двосторонніх угод дозволить знизити рівень конфронтації та забезпечити більшу безпеку в регіоні. У цьому контексті

доцільним виглядає підписання низки міжкорейських договорів, таких як: угода про ненапад, договір про взаємне скорочення озброєнь, угода про економічне співробітництво тощо. Виконання цих угод обома сторонами дозволить фактично нормалізувати ситуацію на півострові без втрати КНДР статусу суверенної держави [20].

Для аналіз ядерної програми Північної Кореї проведемо SWOT-аналіз:

1) Сильні сторони:

- Стратегічний інструмент виживання режиму. Ядерна програма слугує потужним інструментом гарантування безпеки правлячого режиму в КНДР, виконуючи функцію стримування можливого зовнішнього вторгнення, зокрема з боку США або Південної Кореї. У цьому контексті вона виконує роль асиметричної відповіді на перевагу супротивників у конвенційній зброї.

- Підвищення міжнародного статусу. Наявність ядерного потенціалу надає Північній Кореї ваги в міжнародних переговорах, зокрема у двосторонньому та багатосторонньому діалозі, змушуючи великі держави (США, Китай, Росія) вести переговори з Пхеньяном на рівних.

- Технологічна автономність. Незважаючи на міжнародні санкції, КНДР змогла створити внутрішньодержавний цикл збагачення урану, розробити ракети середньої та міжконтинентальної дальності та здійснювати ядерні випробування, що засвідчує високий рівень автономії у військово-технологічному розвитку.

- Внутрішньополітична легітимізація. Ядерна програма активно використовується як інструмент мобілізації населення, утвердження авторитету керівництва та конструювання образу зовнішнього ворога, що дозволяє режиму зберігати контроль над суспільством.

2) Слабкі сторони:

- Економічна ізоляція. Програма стала причиною широкомасштабних санкцій з боку ООН, США, ЄС та інших міжнародних акторів, що призвело до хронічного дефіциту ресурсів, технологій і зовнішньоекономічної залежності від Китаю.

- Технічні ризики та обмеження. Попри прогрес у ракетно-ядерній галузі, якість і надійність технологій КНДР залишається обмеженою. Проблеми з точністю доставки, мініатюризацією боєголовок і безпечним зберіганням загрожують як зовнішнім, так і внутрішнім ризикам.

- Обмеженість союзників. Через агресивну ядерну риторику КНДР втрачає навіть потенційних дипломатичних партнерів, що обмежує її геополітичний маневр, а стратегічна підтримка Китаю і Росії не є безумовною.

- Внутрішнє соціальне напруження. Постійне переорієнтування ресурсів на військово-ядерний комплекс спричиняє занепад цивільного сектору, голод, технологічне відставання, що може призводити до дестабілізації внутрішньої ситуації в середньо- або довгостроковій перспективі.

3) Можливості:

- Дипломатичний торг. Пхеньян має змогу використовувати ядерну програму як інструмент політичного торгу – зменшення активності або замороження в обмін на зняття санкцій, гуманітарну допомогу чи економічні поступки.

- Посилення регіональної суб'єктності. Завдяки демонстрації військово-ядерного потенціалу КНДР може впливати на стратегічні розрахунки своїх сусідів, змінюючи конфігурації безпеки в регіоні на власну користь.

- Розвиток власної оборонної промисловості. В умовах санкцій КНДР стимулюється до створення самодостатньої оборонно-промислової бази, що в перспективі може стати основою технологічного прориву в інших галузях.

- Підвищення вартості як актора на переговорах. У разі ініціювання нового раунду багатосторонніх переговорів (аналогічно до шестисторонніх), ядерний статус дозволяє Пхеньяну висувати жорсткіші вимоги та претендувати на гарантії безпеки з боку провідних держав.

4) Загрози:

- Ескалація військового конфлікту. Будь-яка помилка в оцінці ситуації або провокація з обох боків (КНДР – США/Південна Корея/Японія) може спричинити неконтрольовану ескалацію з використанням звичайної або навіть ядерної зброї.

- Гонка озброєнь у регіоні. Реалізація ядерної програми КНДР стимулює милітаризацію інших країн Східної Азії, зокрема Японії та Південної Кореї, що може призвести до втрати регіонального балансу сил.

- Міжнародна ізоляція та зростання санкційного тиску. Подальше нарощування ядерного потенціалу може викликати нові санкції, аж до повної блокади, що поглибить гуманітарну кризу та знизить рівень життєзабезпечення населення.

- Поширення технологій. Існує загроза, що КНДР може передавати ядерні технології або матеріали іншим країнам або недержавним акторам, що поставить під загрозу глобальну систему нерозповсюдження ядерної зброї.

SWOT-аналіз ядерної програми КНДР показує, що вона є водночас головним джерелом сили і вразливості країни. Позитивний потенціал програми полягає у забезпеченні режиму виживання та дипломатичного впливу, проте в довгостроковій перспективі вона несе загрозу як для внутрішньої стабільності самої Північної Кореї, так і для регіональної й глобальної безпеки. Для подолання негативних наслідків необхідний стратегічний підхід з боку міжнародної спільноти, що поєднує тиск, діалог і безпекові гарантії.

Отже, дипломатичний сценарій розвитку подій передбачає поєднання політичної волі ключових глобальних акторів із готовністю КНДР іти на поступки, зберігаючи при цьому основні компоненти свого державного суверенітету. Успішна реалізація цього сценарію залежить від наявності чітко скоординованої міжнародної політики, правового оформлення нових умов існування КНДР у глобальній ядерній архітектурі та поступової трансформації безпекового середовища у Східній Азії.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дипломної роботи було здійснено комплексний аналіз можливих сценаріїв подальшого розвитку ядерної програми Північної Кореї та оцінено її вплив на стратегічне середовище Східної Азії в умовах зростання

глобальних геополітичних викликів. На основі зібраних фактів, міжнародної аналітики, політичних заяв ключових акторів і тенденцій регіональної безпеки встановлено, що ядерна програма КНДР відіграє фундаментальну роль у формуванні регіонального порядку, при цьому створюючи нові ризики для стабільності та міжнародної безпеки.

Аналізуючи сучасні вектори розвитку ядерної програми КНДР, було виявлено, що в останнє десятиліття вона трансформувалася із символу політичного тиску у повноцінний інструмент військово-стратегічного стримування. Внаслідок ряду успішних випробувань балістичних ракет середньої та великої дальності, а також потенційного розгортання тактичної ядерної зброї, КНДР вийшла за межі регіональної загрози та сформувала умови для впливу на глобальні процеси, зокрема на стратегічний баланс між США та Китаєм. Водночас, спроби міжнародного тиску, зокрема у формі санкцій, виявили свою обмежену ефективність, натомість сприяючи консолідації наративу «обложеної фортеці» всередині політичного режиму КНДР.

З урахуванням геополітичного контексту, простежено, що регіональні актори — Південна Корея, Японія, Китай і Росія — демонструють неоднорідні стратегії у відповідь на ядерні амбіції Пхеньяна. Південна Корея і Японія, як ключові союзники США, вдаються до посилення військового потенціалу та розширення елементів протиракетної оборони, що у свою чергу провокує гонку озброєнь. Китай і Росія, хоча й офіційно виступають за денуклеаризацію Корейського півострова, часто використовують КНДР як стратегічний буфер проти західного впливу в регіоні, що свідчить про високий рівень геостратегічної поляризації.

У ході дослідження було встановлено, що зростання ядерного потенціалу КНДР зумовлює кілька негативних наслідків: по-перше, збільшується ризик непередбачуваних ескалацій у регіоні; по-друге, відбувається ерозія міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї, адже приклад Північної Кореї може стати прецедентом для інших держав; по-третє, посилюється небезпека розміщення ядерної зброї в нестабільному внутрішньополітичному середовищі, що створює ризики несанкціонованого

використання або передачі технологій недержавним акторам. Водночас, перспективи стримування або зупинки розвитку ядерної програми КНДР у найближчому майбутньому виглядають обмеженими. Режим Кім Чен Ін розглядає ядерну зброю як ключовий запобіжник своєї безпеки та як інструмент збереження політичної легітимності. Крім того, стратегія КНДР базується на раціональному аналізі прикладів іноземного втручання, зокрема в Іраку та Лівії, що лише підсилює її прагнення володіти ядерним арсеналом як гарантом суверенітету.

У перспективі подальшого розвитку ситуації можливими залишаються кілька сценаріїв. Перший — збереження статус-кво із періодичними демонстраціями військової сили та політичними заявами про готовність до переговорів; другий — ескалація конфлікту внаслідок провокацій або зовнішнього тиску; третій — поступове включення КНДР у регіональні безпекові архітектури за умов гарантій безпеки. Усі ці сценарії пов'язані з високим рівнем невизначеності, що потребує від міжнародної спільноти гнучкого, багатостороннього підходу на основі превентивної дипломатії, стримування та послідовної політики денуклеаризації.

Отже, перспективи розвитку ядерної програми КНДР і надалі визначатимуть рівень регіональної стабільності у Східній Азії, водночас виступаючи тригером для трансформацій у глобальній системі міжнародних відносин. У цьому контексті особливої ваги набуває необхідність реформування інструментів колективної безпеки, створення нових форматів переговорного процесу з КНДР і посилення діалогу між ключовими геополітичними гравцями регіону.

ВИСНОВКИ

У межах даного дослідження було здійснено всебічний аналіз феномену ядерної програми Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) у контексті її впливу на регіональну безпеку Східної Азії. У процесі опрацювання матеріалів окреслено як історичні, геополітичні й ідеологічні засади зовнішньополітичної стратегії Північної Кореї, так і її практичні виміри, пов'язані з розвитком і застосуванням військово-ядерного потенціалу. Ядерна проблема КНДР, яка виникла внаслідок довготривалої політики самоізоляції, недовіри до зовнішнього світу, а також спроби зберегти національний суверенітет шляхом ядерного стримування, стала одним із ключових викликів для безпекової архітектури Східної Азії та загальносвітової системи нерозповсюдження ядерної зброї.

У першому розділі дипломної роботи було визначено базові засади зовнішньополітичного курсу КНДР, що обумовлені складним поєднанням внутрішніх політичних чинників, історичних травм колоніального періоду, геостратегічного розташування та багаторічного протистояння зі Сполученими Штатами Америки. Північна Корея сформувала специфічну модель поведінки на міжнародній арені, що ґрунтується на принципах ідеології чучхе, концепціях військової самодостатності та стратегічного балансування між основними світовими акторами. Було з'ясовано, що ядерна програма Пхеньяна розвивалась у контексті внутрішньої легітимації політичного режиму, створення інструменту стримування зовнішніх загроз і прагнення до підвищення своєї суб'єктності у світовій політиці. Поступова трансформація ядерної стратегії — від латентного потенціалу до демонстративного озброєння — є результатом стратегічного курсу на забезпечення безпеки режиму через асиметричні засоби оборони.

Другий розділ був присвячений практичним викликам, пов'язаним із наявністю у КНДР ядерної зброї, та розгляду механізмів реагування з боку міжнародної спільноти. Було доведено, що ядерна програма КНДР є ключовим фактором дестабілізації безпекового простору в Східній Азії, особливо в

трикутнику Південна Корея – Японія – США. Окрім того, зазначено, що введення жорстких санкцій Ради Безпеки ООН, а також односторонніх обмежень з боку західних країн мали обмежену ефективність через низький ступінь економічної інтеграції КНДР у глобальну систему. Натомість санкції стали каталізатором технологічної автономізації країни, що, разом із підтримкою з боку Китаю та Росії, частково нівелювало міжнародний тиск. Варто також підкреслити, що санкційна політика виявилася недостатньою без підтримки дієвих дипломатичних інструментів, а періодичні спроби мирного діалогу (шестисторонні переговори, саміти Трамп – Кім) не мали стійкого результату через відсутність взаємної довіри та політичної волі до компромісу.

У третьому розділі були проаналізовані поточні тенденції і сценарії розвитку ситуації навколо ядерної програми КНДР у середньостроковій перспективі. Показано, що ядерна стратегія Північної Кореї еволюціонувала від засобу шантажу до інтегрального елементу національної ідеології та оборонної доктрини. Ймовірність її денуклеаризації у найближчому майбутньому є вкрай низькою через політичні та безпекові мотиви керівництва країни. Ба більше, розширення ракетного арсеналу, включаючи гіперзвукові технології та ядерні боеголовки малої потужності, підвищує ризики тактичного застосування зброї у кризових ситуаціях. Як наслідок, у регіоні формується новий баланс сил, що провокує гонку озброєнь, посилення військової присутності США, активізацію Тихоокеанського безпекового блоку та посилення взаємозалежності між безпекою Східної Азії і глобальними геополітичними трендами.

На основі проведеного аналізу можна зробити кілька ключових висновків:

- Ядерна програма КНДР стала не лише фактором внутрішньої політичної стабілізації, а й інструментом зовнішньої політики, що дозволяє Пхеньяну зберігати суб'єктність в умовах міжнародної ізоляції.

- Вплив ядерної програми КНДР на регіональну стабільність у Східній Азії є переважно дестабілізуючим, оскільки спричиняє мілітаризацію регіону, послаблює механізми колективної безпеки та ускладнює процес мирного діалогу.

- Механізми міжнародного тиску, зокрема санкції, виявились недостатньо ефективними без комплексного підходу, що включає дипломатію, безпекові гарантії та інституційну взаємодію.

- Подальший розвиток ядерного потенціалу КНДР створює ризики для глобального режиму нерозповсюдження зброї масового знищення, оскільки легітимізує ядерні амбіції інших держав і нівелює авторитет відповідних міжнародних угод.

- Майбутнє безпекової архітектури Східної Азії значною мірою залежатиме від здатності провідних геополітичних акторів — США, Китаю, Росії, Японії, Південної Кореї — узгодити спільну позицію щодо КНДР, не допустивши ескалації, зберігаючи водночас стратегічний баланс.

Отже, проблема ядерної програми КНДР виходить за межі суто регіонального контексту і постає як один із ключових викликів міжнародній системі безпеки XXI століття. Її вирішення потребує довготривалої, послідовної, інклюзивної та стратегічно виваженої політики з боку світової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова Н. Східна Азія у доктринальних засадах тихоокеанської політики США (кінець 1990-х – 2000-і рр.). *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2002. Вип. 36. Ч. II. С. 76–78.
2. Балагура К. О. Північнокорейська ядерна програма: можливі сценарії розвитку подій. *Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців*. 2021. Вип. 5. С. 7-12.
3. Городня Н. Азійсько-тихоокеанська політика адміністрації Б. Обама. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 6 (241). С. 17–24.
4. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.): монографія. Київ: Прінт-Сервіс, 2014. 526 с.
5. Городня Н. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. *Проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 2. С. 89–105
6. Дужа І. А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні: монографія. Біла Церква: ДНВЗ «БНАУ», 2018. 198 с.
7. Отделенцев Є. Політологічні парадигми і методи: філософсько - категоріальні підходи до аналізу та систематизації. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія психологія комунікації»*. 2011. № 2.: URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/426_ (Дата звернення: 18.05.2025 р.)
8. Сіновець П. С. Ворог біля воріт: сучасні виклики міжнародної безпеки та архітектура режиму нерозповсюдження. *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*. Том 23 №2 (31), 2018. URL: <http://otp-journal.com.ua/index.php/2304-1439/article/view/144302> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)
9. Терещенко, А. В. Ядерна програма Північної Кореї як виклик ххї століття. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. (Вип.5). С. 120-126.
10. Погорєлова І. Сучасні американсько-південнокорейські відносини: політико-військовий аспект. *Сполучені Штати Америки у сучасному світі:*

політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2: зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015) / упоряд. Калитчак Р. Г., Зазуляк З. М. Львів: Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 230–238.

11. Погорєлова І. Сучасні американсько-південнокорейські відносини: політико-військовий аспект. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. № 6. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2553/2262 (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

12. Потехін О.В. Проблеми реалізації політики ядерного стримування. *Політичні проблеми міжнародної безпеки у сфері протидії розповсюдженню ядерної зброї* (кін. XX - поч. XXI ст.): монографія (ел. вид.) / за ред. Кудряченка А.І., Потехіна О.В. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 118-132.

13. Шевчук О. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування і тенденції розвитку. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 200 с.

14. Юхименко І.І. Ідеологізація як технологія зовнішньої політики Північної Кореї. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*», 2021, Т. 13, № 2. С. 145-153.

15. Agreement on Reconciliation, Non-Aggression, and Exchanges and Cooperation between South and North Korea. 13.12.1991. URL: <https://peacemaker.un.org/korea-reconciliation-nonaggression91> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

16. Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea GOV/2021/40-GC(65)/22, 27 August 2021. URL: GOV/2021/40-GC(65)/22: Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea, 27 August 2021

17. Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea, GOV2022/40-GC(66)/16, 7 September 2022. URL: <https://www.iaea.org/newscenter/focus/dprk/iaea-reports> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

18. About the Delivery of the First Batch of the Russian Humanitarian Assistance to the DPRK. 7 October 2014. URL: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/newsline/F539FFB9F1956DDE44257D6A0057CED 2 (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

19. Acceleration of North Korea's nuclear program. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/North-Korea/Acceleration-of-North-Koreas-nuclear-program> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

20. China Commerce Ministry Says Unaware of Any North Korea Delegation Visit. Reuters, April 30, 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-northkorea-china-delegation-mofcom/china-commerce-ministry-says-unaware-of-any-north-korea-delegation-visit-idUSKBN22C13U> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

22. China reopens rail freight traffic with North Korea. Ap news. January 17, 2022. URL: <https://apnews.com/article/coronavirus-pandemic-business-health-china-north-korea-22cc205a5dcf0ebc015cf341c8d83594> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

23. China's Role in North Korea Nuclear and Peace Negotiations // The United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/publications/2019/05/chinas-role-north-korea-nuclear-and-peace-negotiations> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

24. Don't be surprised when South Korea wants nuclear weapons: URL: <https://thebulletin.org/2019/10/dont-be-surprised-when-south-korea-wants-nuclear-weapons/>. (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

25. Donald Trump vows to answer North Korea nuclear threats with fire and fury: URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/aug/08/donald-trump-north-korea-missile-threats-fire-fury> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

26. Humanitarian Assistance / Ministry of Unification, Republic of Korea. URL: https://www.unikorea.go.kr/eng_unikorea/whatwedo/assistance/ (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

27. Joint Declaration on the Denuclearization of the Korean Peninsula on January 30, 1992. URL:

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/KR%20KP_920120_JointDeclarationDenuclearizationKoreanPeninsula.pdf (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

28. Ji Da-gyumN.Korea, Russia develop ‘strongest ever’ mutual support on global issues: state media. The Korea herald. URL: <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20220425000688> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

29. Kim Jong Un’s 2018 New Year’s Address: URL: <https://www.ncnk.org/node/1427> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

30. Korea Information - Inter-Korean Relations. An audacious initiative / Korean Cultural Center New York. URL: <https://www.koreanculture.org/korea-information-interkorean-relations> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

31. National Defence Commission Issues Statement on KCNA // KCNA, May 20, 2010. URL: <http://www.kcna.co.jp/item/2010/201005/news20/20100520-04ee.html> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

32. North Korea assumes leadership of top disarmament group. BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-61679432> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

33. North Korea destroys Kaesong joint liaison office with South. Nikkei Asia. URL: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/N-Korea-at-crossroads/North-Korea-destroys-Kaesong-joint-liaison-office-with-South> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

34. North Korean military warns of “special actions” against South Korea after failed rocket launch. CBS News, April 23, 2012. URL: <http://www.cbsnews.com/news/north-korean-military-warns-of-special-actions-against-south-korea-after-failed-rocket-launch/> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

35. North Korea. Events of 2022. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/north-korea> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

36. North Korea’s Nuclear Weapons Program: URL: <https://www.ncnk.org/resources/publications/DPRK-Nuclear-Weapons-Issue-Brief.pdf> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

37. Russia vows to expand relations with North Korea. BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-62462276> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

39. Resolution 2375. Non-proliferation/Democratic People's Republic of Korea. 2017. URL: <http://unscr.com/en/resolutions/2375> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

40. Resolution 2397. Adopted by the Security Council at its 8151st meeting, on 22 December 2017. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/463/60/PDF/N1746360.pdf?OpenElement> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

41. The U.S., North Korea, and Nuclear Diplomacy: URL: <https://www.ncnk.org/resources/briefing-papers/all-briefing-papers/history-u.s.-dprk-relations> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

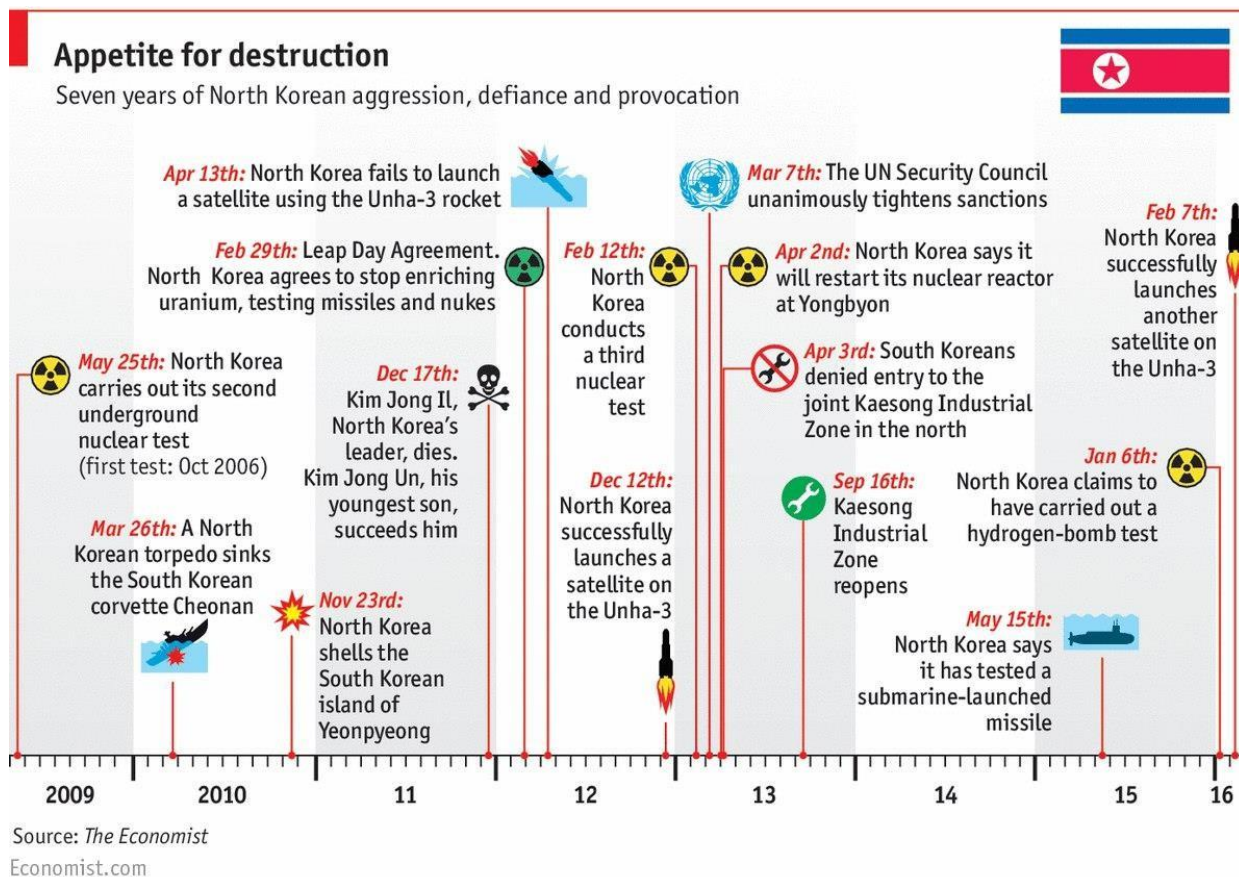
42. United Nations Command Military Armistice Commission Investigates Land Mine Detonation in Demilitarized Zone // United States Forces Korea, August 10, 2015. URL: <http://www.usfk.mil/Media/News/Article/613533/united-nations-command-military-armistice-commission-investigates-land-mine-det/> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

43. UN Comtrade Database; North Korea in the World, «China-North Korea Trade». URL: <https://comtradeplus.un.org/> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

44. What is the Kaesong Industrial Complex? BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/business-22011178> (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

45. White Paper on Korean Unification 2022. Ministry of Unification, Republic of Korea. URL: https://www.unikorea.go.kr/eng_unikorea/news/Publications/whitepaper/ (Дата звернення: 18.05.2025 р.)

Інфографіка КНДР за останні 15 років

Карта Північної Кореї

Рисунок В.1 Голова Держради КНДР Кім Чен Ин та Президент Республіки
Корея Мун Чже Ін обмінюються рукостисканням на
саміті у Пханмунчжомі

Рисунок Г.1 Репортаж південнокорейського телебачення про пуск ракети
«Хвасон-12»